

Tartu Ülikool
Humanitaarteaduste ja kunstide valdkond
Usuteaduskond

Intellektipuudega inimeste jumalapilt leerilaagri kontekstis

Merje Metsalu
Magistritöö
Juhendaja Kaido Soom (dr. theol.)

Tartu 2026

Sisukord

Sissejuhatus	3
1. Uurimuse lähtekohad, varasemad käsitlused ja teoreetiline taust	7
1.1. Intellektipuudega inimeste religioossuse varasemad käsitlusi	7
1.2. Intellektipuue, inimväärikus ja usuvabadus	11
1.3. Jumalapilt ja <i>imago Dei</i> intellektipuude kontekstis	15
2. Empiirilise uurimuse metoodika	21
2.1. Uurimuse metodoloogilised lähtekohad	21
2.2. Andmete kogumine	23
2.3. Andmete analüüs	25
2.4. Uurimuse eetilised põhimõtted	26
3. Empiirilise uurimuse tulemused ja järeldused	28
3.1. Jumala kuju, omadused ja olemasolu	28
3.2. Jumal kui moraalne suunaja, aitaja ja kaitsja	32
3.3. Jumalaga suhtlemine, usulised praktikad ja nende emotsionaalne tähendus	36
3.4. Usuliste tegevustega seotud õppimine ja sotsiaalne suhtlemine	43
3.5. Jumal, surm, lein ja lahkunute tähendus jumalapildi osana	47
Kokkuvõte	53
Kasutatud allikad ja kirjandus	55
Lisad	58
Lisa 1. Vaatlusplaan	58
Lisa 2. Intervjueerimisplaan	60
Lisa 3. Infoleht uuritavale	63
Lisa 4. Infolehe seletused	65
The God Image of People with Intellectual Disabilities in the Context of a Confirmation Camp	66
Annotatsioon	68
Lihtlitsentsi töö avaldamiseks	69

Sissejuhatus

Minu magistritöö teemaks on intellektipuudega inimeste jumalapilt. See teema ühendab minu varasemad eripedagoogika ja praegused religiooniuuringute õpingud. Valikut toetas ka asjaolu, et intellektipuudega inimeste religioosne elu on uurimustes seni suhteliselt vähe tähelepanu saanud, eriti Eesti kontekstis. Kuigi religiooni, vaimsuse ja elukvaliteedi seoseid on käsitletud nii Eestis kui ka rahvusvaheliselt üsna palju, on enamik uuringuid keskendunud kas üldisele religioossusele, spirituaalsuse rollile heaolus või puuetega inimeste osalemisele usupraktikates laiemalt. Tunduvalt vähem on uuritud intellektipuudega inimeste subjektiivseid usulisi kogemusi, nende suhet Jumalaga ning religioosse identiteedi kujunemist. Väga harva on seejuures neile endile antud võimalust ise oma kogemusi sõnastada, enamasti on uuringutes kogutud andmeid vanemate, hooldajate, õpetajate või vaimulike vahendusel. Minu eesmärk on see tühimik täita ja küsida intellektipuudega inimeste vaatenurgast lähtuvat teadmist Jumala tajumise ja kogemise kohta.

Oma tööd tehes pöördusin ma otse intellektipuudega inimeste poole, küsides küsimusi, mille kaudu jõuda tulemusteni, mis kirjeldaks intellektipuudega inimeste jumalapilti, sealhulgas seda, kuidas intellektipuudega täiskasvanud saavad aru Jumalast, kirjeldavad oma suhet Jumalaga ning milliseid tähendusi omistavad nad oma usulistele kogemustele. Minu töö tulemustest võib edaspidi olla kasu religioonialase õpetustöö ja intellektipuudega inimeste usulise toetamise metoodika arendamisel.

Töö lähtub järgmistest uurimisküsimustest:

1. Milline on intellektipuudega inimese käsitus Jumalast ja tema olemasolust?
2. Kuidas intellektipuudega inimesed kirjeldavad oma suhet Jumalaga ja milliseid praktikaid nad Jumalaga suhtlemisel kasutavad ning miks?
3. Kuidas usulistes tegevustes osalemine mõjutab jumalapilti ja üldist heaolu?
4. Millised teemad religiooni juures valmistavad raskusi mõistmisel?

Kasutasin andmete kogumiseks osalusvaatlust ja poolstruktureeritud intervjuusid ning andmete analüüsimisel kvalitatiivse sisuanalüüsi põhimõtteid. Metoodika põhjalikum käsitus on toodud eraldi metodoloogia peatükis.

Varasemates uurimustes on leitud, et kerge ja mõõduka intellektipuudega inimesed peavad religiooni enda jaoks sageli oluliseks, osalevad hea meelega jumalateenistustel ning

suudavad religioonist rääkida ka abstraktsemal viisil (Shogreni ja Rye 2005, 29; 32; 39- 40; 42- 43) ja nende religioosne profiil võib mitmes aspektis sarnaneda üldrahvastiku omaga ning usk Jumalasse võib toetada isiklikku turvatunnet (Lifshitz *et al.* 2009, 196; 203). Nende intellekti- ja arengupuudega noorte elu, kes on kaasatud religioossetesse tegevustesse, võib olla mitmekesisem ja tähenduslikum (Carter ja Boehm 2019, 37; 43- 48). Selle tõttu seostatakse religioossust ja vaimsust otseselt parema elukvaliteediga (Sango ja Forrester-Jones 2022, 193; 198- 201) ning intellektipuudega täiskasvanute jaoks on usk seotud lootuse, jõu, kuuluvuse ja religioossete praktikatega (Ćwirynkało *et al.* 2024, 181- 185). Üldistatult, religioossus ja vaimsus võivad puuetega inimeste elus toetada toimetulekut, sotsiaalset lõimumist ja üldist heaolu (Venkatesan 2025, 2285- 2286; 2293- 2294; 2298- 2299). Ka surma ja leina käsitlevad uurimused osutavad religiooni tähenduslikule rollile. Uuringud näitavad, et intellektipuudega inimeste religioossete kogemuste kontekstis on surm üks olulisemaid teemasid (Parchomiuk, Ćwirynkało ja Żyta 2025, *s.n.*). On leitud, et intellektipuudega täiskasvanud on võimelised surma ja kaotust vähemalt osaliselt mõtestama, kuid religioosne keskkond võib selles osas olla neile täiendavaks abiks (McEvoy, MacHale ja Tierney 2012, 191; 195; 197- 199; 201) ja samal ajal aidata leinaga toime tulla (Haider ja Zaman 2024, 1515; 1522- 1525). Kokkuvõttes viitavad kõik autorid sellele, et religioon ja Jumal on intellektipuudega inimeste elus olulisel kohal ja isiklik jumalapilt ning selle kujunemine nende endi vaatepunktist väärivat põhjalikumat uurimist.

Minu töö tähtsamad teoreetilised lähtekohad on seotud *intellektipuude*, *jumalapildi* ja *imago Dei* mõistetega. *Intellektipuue* on püsiv seisund, mille puhul inimese vaimne areng ja kohanemisvõime on tavapärasest piiratumad ning see mõjutab näiteks õppimist, arusaamist ja igapäevaelus toimetulekut ([Sotsiaalministeeriumi kompetentsikeskus. Intellektipuue](#)). Eelistan selles töös sõna *intellektipuue* teistele väljenditele, kuna see sobib paremini kaasaegse inimesekeskse käsitlusega, ehkki allikates võib esineda ka teisi termineid, näiteks *erivajadus*, *vaimupuue* või *kognitiivne puue*.

Jumalapilt tähistab inimese arusaama või kujutlust Jumalast ning see mõjutab ka seda, kuidas inimene oma elusündmusi Jumalaga seoses tõlgendab (Lehtsaar 2013, 11; 79). Kasutan oma töö tulemuste osas enamasti mõistet *jumalapilt*, mille all selle töö raames mõtlengi inimese isiklikku nägemust ja kogemust Jumalast. Mõiste ei piirdu ainult sellega, mida inimene oskab Jumala kohta sõnaliselt või õpetuslikult öelda, vaid hõlmab ka seda, kuidas ta Jumalat tajub, tunnetab, temaga suhtleb ja oma elus mõtestab. Seega käsitlen jumalapilti käesolevas uurimuses laiemalt kui lihtsalt teadmiste kogumit Jumala kohta, see võib väljenduda ka tunnetes, suhetes,

kujundites, usalduses, hirmudes, lootustes ja isiklikes kogemustes. Selline lähenemine on sobilik, sest uurimuse keskmes on intellektipuudega inimeste subjektiivne suhe Jumalaga.

Imago Dei viitab eelkõige jumalanäolisusele ja selle läbi ka inimese erilisele sidemele Jumalaga ning tema väärtusele Jumala ees ([Sõnaveeb. Kristluse sõnastik](#)). Oluline on märkida, et *Imago Dei* ja *jumalapildi* mõisted ei ole kattuvad, kuid on omavahel tihedalt seotud läbi inimese ja Jumala vahelise suhte tähenduse.

Sellest lähtuvalt on töö jaoks olulised autorid, kes on vaadelnud intellektipuude, jumalapildi ja *imago Dei* omavahelisi seoseid. Sel teemal on kirjutanud Maliszewska (2019) artikli „*Imago Dei in People with Profound Intellectual Disabilities*“, kus ta näitab, et intellektipuue ei välista inimese Jumala näo järgi loodud olemist ega võimalust suhteks Jumalaga (Maliszewska 2019, 18- 19; 22). Artikli tugevuseks on teoloogiline argumentatsioon, mis aitab siduda intellektipuude käsitlemise kristliku inimesemõistmisega. Watts (2011) artikkel „*Intellectual Disability and Spiritual Development*“ käsitleb intellektipuude ja vaimse arengu seost. Ta väidab, et jumalakogemus ei sõltu üksnes kognitiivsest võimekusest, vaid võib väljenduda ka suhete, Jumala kohalolu tajumise ja vastuvõtlikkuse kaudu (Watts 2011, 234). Sellest ideest lähtudes selgitab Watts oma töös, miks intellektipuue ei takista vaimset arengut. Kognitiivsete puuetega inimeste suhet Jumalaga ongi kõige parem mõista suhtepõhise lähenemise kaudu, see ei seo inimese vaimset võimekust tema intellektuaalse suutlikkusega (Ariela ja Layantara 2025, 332- 353). Nii kirjutavad ka Ariela ja Layantara (2025) artiklis „*Cognitive Disability and the Image of God: An Explorative Appraisal from the Multifaceted Perspective*“. Nad laiendavad *imago Dei* tõlgendust, sidudes selle inimese jumalanäolisuse paljususe, vastuvõtlikkuse ja Jumala sõprusega. Erinevate autorite vaatenurgad jumalapildi, *Imago Dei* ja intellektipuude seostest annavad aluse võtta intellektipuudega inimeste jumalapilti tõsiselt ja seda lähemalt uurida.

Kasutatavate mõistete täpsem avamine, ülevaade varasematest uurimustest ja teoreetilisest taustast toimub töö esimeses peatükis.

Uurimuse läbiviimisel on arvestatud sihtrühma eripäraga. Intellektipuudega inimeste usuliste kogemuste sõnastamine võib olla katkendlik, ebaühtlane või seotud väljenduslike raskustega. Seetõttu eeldas uurimine lihtsat keelt, paindlikku intervjuuviisi, usaldusliku suhte loomist ning tähelepanu pööramist eetilistele küsimustele. Tööl on Tartu Ülikooli inimuuringute eetika komitee kooskõlastus.

Oluline on välja tuua, et käesolev töö ei käsitle ega arvesta uuritavate päritolukeskkonda ega nende varasemaid seoseid kiriku ja religiooniga. Uurimistulemusi tuleb tõlgendada

konkreetses konteksti piires: need ei kirjelda kõigi intellektipuudega inimeste jumalapilti üldiselt, vaid leerilaagris osalenute oma. Seega tuleb arvestada, et osalejate jumalapilti ja selle sõnastamist võisid mõjutada nii varasemad usulised teadmised ja kogemused, kodune taust kui ka leerilaagri jooksul omandatu ning laagris kogetud suhted ja tegevused.

Töö struktuur lähtub uurimisküsimuste lahendamise loogikast. Esimeses peatükis annan ülevaade uurimuse lähtekohtadest, varasematest uurimustest ning teoreetilisest taustast. Teises peatükis tutvustan uurimuse metodoloogilisi aluseid, andmete kogumise ja analüüsi viisi ning eetilisi põhimõtteid. Kolmandas peatükis esitan empiirilise uurimuse tulemused ja järeldused, milles kajastub uurimuses osalenud inimeste jumalapilt.

1. Uurimuse lähtekohad, varasemad käsitlused ja teoreetiline taust

Käesolev peatükk avab uurimuse tausta ja teoreetilised lähtekohad, mille alusel kujundasin uurimistöö peamised küsimused, ning annab ülevaade teema varasematest käsitlustest, tutvustab intellektipuude mõistet ja sellega seotud sotsiaalseid, õiguslikke ja teoloogilisi küsimusi, samuti käsitleb mõisteid jumalapilt ja *imago Dei*. See loob aluse, mille põhjal saab hiljem tõlgendada uuritavate vastuseid ja mõtestada nende jumalapilti laiemas kontekstis.

1.1. Intellektipuudega inimeste religioossuse varasemad käsitlusi

Praeguse uurimuse tausta mõistmiseks vaatleb järgnev alapeatükk, kuidas on seni käsitletud intellektipuudega inimeste usulist elu. Nii Eestis kui mujal maailmas viimaste aastakümnete jooksul tehtud uuringud kirjeldavad pigem inimeste üldist religioossust või spirituaalsuse rolli elukvaliteedis, mitte intellektipuudega inimeste subjektiivseid kogemusi nagu usk, jumalapilt ja religioosne identiteet. Leidub ka uuringuid, mis jälgivad puuetega inimeste osalemist usupraktikates. Harvadel kordadel on uuringute raames lastud kaasa rääkida intellektipuudega inimestel endal, suurem osa töid põhineb varasemal kirjandusel või küsitlustel, mis on läbi viidud puuetega inimeste vanemate, hooldajate, tugiisikute või õpetajatega. Allpool on ülevaade töödest, mis kajastavad intellektipuudega inimeste kokkupuudet Jumalaga ja rõhutavad selles valdkonnas tehtava töö olulisust. Varasemad uurimused aitavad näha, millistele teemadele on seni enim tähelepanu pööratud, millised küsimused on jäänud tagaplaanile ning millisesse uurimuslikku lünka paigutub minu töö.

2005. aastal avaldati Ohio osariigis läbi viidud uuring („*Religion and Individuals with Intellectual Disabilities: An Exploratory Study of Self-Reported Perspectives*“), mis keskendus jumalateenistustel osalemisele, kaasates 41 kerge ja mõõduka intellektipuudega inimest, uurides nende uskumusi ja praktikaid (Shogren ja Rye 2005, 32; 39). Tulemused näitasid, et osa intellektipuudega inimesi suutsid, vastupidiselt levinud arvamusele, religiooni kirjeldada abstraktselt (*Ibid.*, 42- 43). Enamik osalejaid käis jumalateenistustel, palvetas ning pidas religiooni oma elus tähtsaks (*Ibid.*, 39- 40). Mida olulisemaks religiooni peeti, seda aktiivsemalt osaleti ka usulistes tegevustes (*Ibid.*, 29; 40).

Iisraelis läbi viidud uuringus („*Why Individuals with Intellectual Disability Turn to Religion: Behavioral and Psychological Motives of Adolescents and Adults*“), mis avaldati 2009. a., võrreldi religioossuse käitumuslikke komponente ehk usuliste käskude täitmist ning motivatsioonilisi komponente 54 juudi nooruki (13- 21 aastased) ja 35 täiskasvanu (30- 60 aastased) seas, kellel oli intellektipuue (Lifshitz *et al.* 2009, 196). Tulemused viitasid, et intellektipuudega inimeste religioosne profiil sarnaneb üldrahvastiku omaga (*Ibid.*, 196). Leiti, et osalejad uskusid end Jumala poolt juhitud olevat, neil on vajadus omada tema näol vaimset juhti, kellele toetuda ja loota ning see suurendab oluliselt igapäevast turvatunnet (*Ibid.*, 203).

Carter ja Boehm (2019) uurisid 440 intellektuaalse ja arengupuudega inimese (vanuses 13- 21 aastat) kogudusetegevust, vaimseid praktikaid ja religioosse usu tugevust („*Religious and Spiritual Expressions of Young People with Intellectual and Developmental Disabilities*“) sooviga mõista kui tugev on nende usk ja kuidas nad osalevad kirikutegevuses (Carter ja Boehm 2019, 37- 38). Uuringu eesmärk oli selgitada, kuidas usukogukonnad võivad olla ühenduse paigaks nendele noortele ning anda ülevaade vaimsete praktikate esinemisest, mitmekesisusest ja usulise elu tähtsusest erinevate otsuste tegemisel (*Ibid.*, 38- 39). Teabeallikana kasutati uuritavate vanemaid ja uuring viidi läbi ühes Ameerika Ühendriikude osariigis, millel oli konkreetne religioosne taust (*Ibid.*, 41). Uurijad leidsid, et noorte intellektipuudega inimeste religioosne ja vaimne elu on mitmekesine ning mõned neist religioossetest ja vaimsetest tegevustest omavad noorte elus teatud tähendusi (*Ibid.*, 43- 48). Selle tõttu järeldasid nad, et nii pered kui kogudused vajaksid rohkem juhendamist, kuidas toetada intellektipuudega noorte vaimset kujunemist ja rohkem teadmisi nende kaasamiseks koguduse tegevustesse (*Ibid.*, 50).

Sango ja Forrester-Jonesi (2022) töö („*Spirituality and the Quality of Life of Individuals with Intellectual Disability*“) lähtub arusaamast, et vaimsus võib olla oluline osa intellektipuudega inimeste inimesekesksest hooldusest ja nende vajaduste hindamisest (Sango ja Forrester-Jones 2022, 193). Nad viisid läbi uuringu Lõuna- Inglismaal kahes pikaajalise hoolduse kodus, eesmärgiga saada teada, mil määral on vaimsed uskumused ja praktikad seotud inimeste enda tajutud elukvaliteediga kahte tüüpi teenustel: usupõhises ja mitte- usupõhises hooldusteenusel (*Ibid.*, 193; 195). Tulemused näitasid, et usupõhisel hooldusteenusel elavatel osalejatel olid keskmiselt kõrgemad elukvaliteedi näitajad kui mitte- usupõhisel teenusel elavatel (*Ibid.*, 193; 198). Täpsem analüüs osutas ka sellele, et vaimsuse näitaja oli olulisel määral seotud enamiku eluvaldkondade tajutud kvaliteediga (*Ibid.*, 193; 198- 199).

2024. aastal viidi Poolas läbi uuring („*Exploring Faith and Religion in the Narratives of Individuals with Intellectual Disabilities*“), kus intervjueriti 34 intellektipuudega täiskasvanut, kaasates ka neid endid uurimuse kavandamisel, intervjuude läbiviimisel ja

andmete analüüsimisel (ĆwirynkaŁo *et al.* 2024, 180- 181). Uuringu eesmärk oli selgitada, kuidas Poola täiskasvanud intellektipuudega inimesed mõtestavad usku ja sellega seotud praktikaid (*Ibid.*, 178- 179). Tulemustest ilmnis, et osalejad pidasid usku puuetega inimeste elus väga oluliseks ja mitmekülgset rolli omavaks (*Ibid.*, 178; 185- 186). Nad seostasid usku selliste mõistetega nagu lootus, päästmine, võimalus, hea katoliiklane olemine, osalemine religioossetes praktikates ja kuuluvus usukogukonda (*Ibid.*, 179). Analüüs tõstis tugevalt esile usu rolli lootuse, jõu ja kogukonnatunde pakkumisel (*Ibid.*, 182- 185).

Venkatesani (2025) narratiivse ülevaate („*Religiosity and Spirituality in People with Disabilities: A Narrative Review*“) eesmärk oli uurida religioossuse ja vaimsuse rolli puuetega inimeste elus, keskendudes nende tähendusele toimetuleku, sotsiaalse lõimumise ja üldise heaolu seisukohalt (Venkatesan 2025, 2285- 2286). Ülevaatest selgus, et usk ja vaimsed praktikad võivad pakkuda puuetega inimestele olulist emotsionaalset tuge ning soodustada vastupidavust (*Ibid.*, 2285). Lõppkokkuvõttes rõhutas autor vajadust sügavama arusaama järele sellest, kuidas kujundada kaasavam vaimne keskkond, mis tunnustab ja väärtustab intellektipuudega inimeste ainulaadseid kogemusi ja vajadusi (*Ibid.*, 2285).

Usu teemaga haakuvad enamasti ka küsimused surmast ja leinast. See valdkond tuli tugevalt välja ka minu uurimuses ning selle tõttu on vajalik anda ülevaade varasematest töödest, mis seda käsitlevad. Iirimaal läbi viidud uuringus („*Concept of Death and Perceptions of Bereavement in Adults with Intellectual Disabilities*“) süvenesid McEvoy, MacHale ja Tierney (2012) sellesse, kuidas kerge ja mõõduka intellektipuudega täiskasvanud mõistavad surma, tajuvad leina ning mõtestavad elu pärast lähedase kaotust (McEvoy, MacHale ja Tierney 2012, 191- 192). Uuringus intervjueriti 34 täiskasvanut (*Ibid.*, 193) ning tulemused näitasid, et enamikul osalejatest oli surmast vähemalt osaline arusaam (*Ibid.*, 191; 195). Samuti osutas uuring, et surma ja leina mõtestamisel võib oluline tähendusloome allikas olla religioosne ja vaimne raamistik (*Ibid.*, 191; 197- 199; 201). Autorid järeldasid, et ka intellektipuudega täiskasvanud on võimelised surmast ja kaotusest aru saama, mistõttu tuleb nende leinakogemusi võtta tõsiselt ning neid selles protsessis asjakohaselt toetada (*Ibid.*, 191- 192; 198- 201).

Haider ja Zaman (2024) viisid Pakistanis läbi kvalitatiivse uurimuse („*Bereavement among Adolescents with Intellectual Disability: A Qualitative Study*“), mille eesmärk oli analüüsida leinakogemust intellektipuudega noorukite seas pärast lähedase surma viimase 0- 3 aasta jooksul (Haider ja Zaman 2024, 1515). Uuringus osales seitse 10- 19 aastast intellektipuudega noorukit (Haider ja Zaman 2024, 1515). Autorid leidsid, et osalejatel oli olemas teatav ettekujutus surmast kui lõplikkusest ja universaalsest nähtusest, kuid selle

sügavam mõistmine jäi sageli piiratumaks, samas ilmnes, et religioossed uskumused mängisid olulist rolli leinast arusaamisel ja sellega toimetulekul (Haider ja Zaman 2024, 1515; 1522-1525).

Poolas läbi viidud kaasavas uuringus („*Understanding Death: Inclusive Insights From Individuals With Intellectual Disabilities*“) vaatlesid Parchomiuk, Ćwiryńkało ja Żyta (2025), kuidas intellektipuudega inimesed mõistavad surma, kuidas nad sellega seotud kogemusi kirjeldavad ning milliseid tähendusi nad neile omistavad. Uuringus intervjueriti 34 intellektipuudega osalejat. Tulemused näitasid, et surm on intellektipuudega inimeste kogemusmaailmas oluline teema, sealhulgas religioossete kogemuste kontekstis. Autorid tõid esile vajaduse kaasavate praktikate järele, mis tunnustaksid intellektipuudega inimeste õigust leinata ja aitaksid neid paremini ette valmistada kaotustega toimetulekuks. (Parchomiuk, Ćwiryńkało ja Żyta 2025, s.n.)

Eestis on puuetega inimestega tehtavast leeritööst kirjutanud oma magistritöö („Intellektipuudega inimeste leeritöö Eesti Evangeelses Luterlikus Kirikus“) T. Ool (2009). Tema eesmärgiks oli välja töötada intellektipuudega inimeste leeritöö üldised põhimõtted ja arengusuunad (Ool 2009, 7). Ta viis läbi küsitluse Eesti Evangeelse Luterliku Kiriku kogudustes 2008. aastal teeninud vaimulike seas, uurides nende kokkupuuteid ja tööd intellektipuudega inimestega ja isiklikku arvamust leeritööst antud sihtgrupiga (*Ibid.*, 7; 49). Autor leidis: „Leeritöö tulemusel peaks toimuma ka intellektipuudega inimese sotsiaalne integratsioon kogudusse, mis saab kaasa aidata tema eneseteostusele“ (*Ibid.*, 36). Ta nendib, et teoloogiliselt ei saa intellektipuudega inimeste leeritööle ega konfirmatsioonile sisulisi piiranguid seada ja rõhutab, et Piibel toetab erivajadustega inimeste käsitlemist võrdväärsete koguduseliikmetena (*Ibid.*, 18- 20).

Kuigi paljud väljatoodud uuringud ei sobitu Eesti konteksti ja keskendusid peamiselt intellektipuudega inimeste koguduslikele tegevustele, mitte otseselt jumalapildile või ühe inimese subjektiivsele kogemusele, näitavad kõik need tööd, et religioonil ja Jumalal võib olla intellektipuudega inimeste elukvaliteedis üpriski oluline roll. Varasemad uurimused osutavad, et usk ja koguduslik kuuluvus võivad toetada eneseteostust, vaimset kujunemist, turvatunnet ning pakkuda lootust, jõudu ja emotsionaalset tuge. Samuti aitavad need uuringud mõista, et Jumalast rääkimine võib intellektipuudega inimestel toimuda abstraktsete mõistete kaudu, kuid ka lihtsamate, kogemuslike ja suhtepõhiste väljenduste abil. Lisaks rõhutavad varasemad tööd, et intellektipuudega inimestel peaks olema usulises elus võrdne kohtlemine ja tegelik võimalus

osaleda koguduseelus, sest just see võib tugevdada nende kuuluvustunnet, eneseväarikust ja tõsta elukvaliteeti.

Varasemate tööde tulemused toetavad minu töö eesmärki- mõista intellektipuudega inimeste usulisi kogemusi, aitavad täpsustada uurimisülesannet ja juhivad tähelepanu sellele, et olulised on nii vastajate sõnalised kirjeldused kui ka see, kuidas nende jumalapilt väljendub kogemuslikult, praktiliselt ja suhtele toetuvate väljendusvormide kaudu. Just teema eelnevad käsitlused suunasid mind intervjuudes küsima, kuidas vastajad Jumalat ette kujutavad, kuidas nad kirjeldavad oma sidet Jumalaga, millistes olukordades nad Jumala peale mõtlevad või tema poole pöörduvad ning milliseid tähendusi nad usuliste kogemustele ja tegevustele annavad. Samuti on eelmainitud uurimused abiks, et kujundada tulemuste ja empiirilise analüüsi fookust ning pakkuda lähtekohti religioonialase õpetustöö metoodika arendamiseks.

1.2. Intellektipuue, inimväarikus ja usuvabadus

Kuna minu töö empiiriline osa põhineb intellektipuudega täiskasvanute intervjuudel, selgitan selles alapeatükis, kuidas intellektipuudet tänapäeval mõistetakse. See aitab vältida arusaama nagu määraks intellektipuue üheselt inimese vaimse, usulise või eneseväljendusliku võimekuse, ning loob tausta, mille abil mõista uuritavate vastuste eripära. Samuti on oluline vaadata intellektipuuet inimese väarikuse, õiguste, kaitstuse, kaasatuse ja usuvabaduse perspektiivist, sest sinne uurimus lähtub seisukohast, et ka intellektipuudega inimeste jumalapilt ja usulised kogemused on tõsiseltvõetavad. Peatüki lõpuosa toob välja, et sellele mõtteviisile annab olulise aluse ka Piibel. Piibli kirjakohtade viitamisel on kasutatud eestikeelset tõlget Piibel 1997 veebiväljaandes *Piibel.NET*.

Puue on inimese anatoomilise, füsioloogilise või psüühilise struktuuri või funktsiooni kaotus või kõrvalekalle, mis koostoimes erinevate suhtumuslike ja keskkondlike takistustega tõkestab ühiskonnaelus osalemist teistega võrdsetel alustel (Puuetega inimeste sotsiaaltoetuste seadus 1999, § 2). Võrdse kohtlemise seaduse (2008, § 5) järgi on puudel oluline ja pikaajaline ebasoodus mõju igapäevatoimingute sooritamisele.

Intellektipuue ehk vaimupuue on püsiv seisund, mis avaldub lapseas. See on inimese eripära nagu andekus või andetus mingis valdkonnas. Intellektipuue võib olla kerge, mõõdukas, raske või sügav ([Sotsiaalministeeriumi kompetentsikeskus. Intellektipuue](#)). Intellektipuudega

inimesel võivad olla piiratud tunnetus, kõne, motoorika ja sotsiaalsed võimed ([Sotsiaalministeeriumi kompetentsikeskus. Intellektipuue](#)). Selline intellektuaalne kahjustus võib takistada inimese täielikku ja tõhusat osalemist ühiskonnaelus teistega võrdsetel alustel ([Sotsiaalministeeriumi kompetentsikeskus. Mis on puue?](#)).

Intellektipuue ei ole haigus, vaid ravimatu seisund, mille tekkepõhjused on paljudel juhtudel teadmata, kuid neid võib jagada kolme suuremasse kategooriasse: 1) esmased kahjustused, siia kuuluvad geneetilised muutused (näiteks Downi sündroom) ja ajukahjustused; 2) sünnieelsed kahjustused ja sünnitraumad, näiteks õnnetused, neuroloogilised haigused; 3) teisesed või sotsiaalsed kahjustused, mis on põhjustatud hooletusse jätmisest, halbadest keskkonnatingimustest, oskamatus käitumisest, puuduvast suhtlemisest, arendamise puudulikkusest, valest pedagoogikast, nõrgast motoorikast, liitpuude olemasolust (enim loeb siin esimene eluaasta) ([Sotsiaalministeeriumi kompetentsikeskus. Mis on puue?](#)).

1- 4% elanikkonnast on intellektipuudega inimesed, nendest 85- 87% juhtudel on tegemist kerge intellektipuudega, 10% mõõduka intellektipuudega, 3- 4% raske intellektipuudega ja 1- 2% sügava intellektipuudega. Kerge intellektipuudega inimesed võivad elada suhteliselt iseseisvat elu, kui keegi neid toetab. Raske intellektipuudega inimesed on teistest täiesti sõltuvad. ([Sotsiaalministeeriumi kompetentsikeskus. Mis on puue?](#))

Intellektipuudega inimestel on keeruline aru saada abstraktsetest asjadest, näiteks raha. Neil on raskem õppida, kohaneda uutes olukordades, mõista sotsiaalseid ja ühiskondlikke reegleid, näiteks käitumisnorme. Nad suudavad siiski teha valikuid, väljendada oma eelistusi, lahendada probleeme, osaleda otsuste tegemisel, seada ja saavutada eesmärged ning oma tegevust ise suunata. Neil on olemas eneseteadvus ja enesetunne. Iseseisvaks toimetulekuks ja enesemääratluseks vajalikud oskused võivad aga vajada järjepidevat toetamist ja arendamist kogu elu jooksul. Sageli vajavad intellektipuudega inimesed tuge ka praktiliste otsuste langetamisel, teenuste kasutamisel ja erinevate igapäevaste toimingute korraldamisel. ([Sotsiaalministeeriumi kompetentsikeskus. Mis on puue?](#))

Intellektipuudega inimesed on olemas olnud kogu inimajaloo. Olles osa kõigist kultuuridest, moodustavad nad väikese hulga äärmiselt mitmekesisest inimkonnast (Parmenter 2011, 303). Intellektipuude nimetamise ja kategoriseerimise viisid on aja jooksul läbi teinud palju muutusi (*Ibid.*, 303). Mitmeid varasemaid termineid peetakse nüüd väga halvustavaks ja sildistavaks. Kuigi ka praegu on Eestis kasutusel väljend *vaimupuue*, soovitatakse tänapäeval selle asemel sõna *intellektipuue* ([Vaimupuudega Inimeste Tugiliit. Mis on vaimupuue?](#)), sest see sobib paremini kokku kaasaegse inimesekeskse lähenemisega. Nagu järgmises alapeatükis lugeda saab, ei tähenda intellektipuue tingimata vaimsete võimete puudumist ja selle pärast on

see väljend asjakohasem (olenevalt erinevatest autoritest võib minu töös paralleelselt kohata siiski ka *vaimse puude*, *erivajaduse* ja *kognitiivse puude* väljendeid). Tänapäeval mõistetakse üha paremini, et intellektipuudega inimesed on erinevate vajaduste ja võimalustega erinevad isiksused. Inimese mõtlemis- ja arusaamisvõime on küll mingil moel häiritud või piiratud, kuid abi ja tuge vajavad nad enamasti vaid teatud eluvaldkondades.

Intellektipuude käsitlemine ei piirdu siiski üksnes inimese toimetulekuvõime, arengu eripärade või toetusevajaduse kirjeldamisega, vaid tõstatab paratamatult küsimuse inimese väärikusest, ühiskondlikust kaasatusest ja põhiõigustest. Sellest tulenevalt on oluline vaadelda intellektipuudega inimest ka võrdse kohtlemise ja usuvabaduse perspektiivist.

Tänapäevane usuvabaduse ja võrdse kohtlemise kaitse Eestis toetub eeskätt kehtivale põhiseaduslikule ja rahvusvahelisele õiguslikule raamistikule. Eesti Vabariigi põhiseaduse § 12 sätestab, et kõik on seaduse ees võrdsed ning kedagi ei tohi diskrimineerida, muu hulgas usutunnistuse tõttu, ning § 40 kinnitab igaühe südametunnistuse-, usu- ja mõttevabadust.

Puudepõhise mõõtmise põhiseadusele lisab puuetega inimeste õiguste konventsioon, mille Eesti ratifitseeris 2012. aastal ning seal öeldakse, et puuetega inimeste hulka kuuluvad ka inimesed, kellel on pikaajaline intellektuaalne kahjustus. Puuetega inimeste õiguste konventsioon kaitseb puuetega inimeste õigusi, rõhutades inimõiguste ja põhivabaduste täielikku ja võrdset teostamist. Konventsiooni keskmes on arusaam, et puuetega inimestel on teistega võrdne inimväärikus ning õigus osaleda ühiskonnaelus täisväärtuslike liikmetena. Kuna usuvabadus on üks põhiõigusi, tähendab konventsiooni eesmärk, et ka puuetega inimestel peab olema võimalik seda õigust kasutada täielikult ja teistega võrdselt. (Puuetega inimeste õiguste konventsioon 2012, art 1, 2, 5)

Eestis tugendab seda raamistikku võrdse kohtlemise seadus, mille eesmärk on kaitsta diskrimineerimise eest muu hulgas usutunnistuse, veendumuste või puude alusel (Võrdse kohtlemise seadus 2008, § 1). Kehtiva seaduse järgi on selline diskrimineerimine keelatud mitte ainult tööelus, vaid ka sotsiaalhoolekande-, tervishoiu- ja sotsiaalkindlustusteenuste saamisel, hariduses ning avalikkusele pakutavate kaupade ja teenuste kättesaadavuses (Võrdse kohtlemise seadus 2008, § 2). Seetõttu tuleb puuetega inimeste usuvabaduse käsitlemisel lähtuda arusaamast, et tegemist ei ole üksnes üldise inimõigusliku põhimõttega, vaid kehtiva õigusega, mis eeldab ka tegelikku ligipääsu usuelule ja võrdset kohtlemist ühiskonnas.

Lisaks pedagoogilisele, sotsiaalsele ja õiguslikule vaatenurgale, tõstatub käesoleva töö raames paratamatult ka teoloogiline küsimus inimese väärtusest ja suhtest Jumalaga. Juba Piibel paneb aluse inimese väärikusele, kaitsele ja kaasatusele. Loomisloos (1Ms 1:26- 27) öeldakse, et inimene on loodud Jumala näo järgi. See on kõige tugevam alus väitele, et inimese väärikus

ei sõltu tema võimekusest, mõtlemiskiirusest ega kognitiivsest tasemest. 2Ms 4:11 „Kes on teinud inimesele suu, või kes teeb keeletu, kurdi, nägija või pimedad? Kas mitte mina, Issand?...“ osutab sellele, et erinevused inimeste võimetes on osa Jumala loovast tegevusest. 3Ms 19:14 keelab needa kurti ja panna komistuskivi pimedad ette. Selles on käsk mitte ära kasutada nõrgemat või haavatavat inimest. Luuka evangeeliumis kutsus Jeesus peole vaesed, küüarakad, jalutud ja pimedad (Lk 14:13-14), see näitab, et teadlikult tuleb kaasata need, kes ühiskonnas sageli kõrvale jäävad. Pauluse järgi on ka need ihu liikmed, mis näivad nõrgemad, tingimata vajalikud (1Kr 12:22-24). „Teie olete aga Kristuse ihu ning igaüks omast kohast tema liikmed“ (1Kr 12:27) annab mõista, et igaüks on vajalik ja oluline. Paulus ütleb ka väga lühidalt, et Jumala juures ei ole erapoolikust (Rm 2:11), Jumala ees ei ole inimesed väärtuselt eri klassidest ja Jumal ei tee vahet inimeste vahel. Kui Jeesus ütleb: „Tulge minu juurde kõik...“ (Mt 11:28), on tema kutse avatud mitte ainult tugevatele, vaid ka kõigile koormatutele ja vaevatutele. Jeesus sõnab, et kes tema juurde tuleb, seda ta ei aja välja (Jh 6:37), see tähendab, et Jumala ligiolu ei ole piiratud kellegi jaoks. „Tõesti, ma ütlen teile, kes iganes Jumala riiki vastu ei võta nagu laps, ei saa sinna“ (Lk 18:17) ja „Tõesti, ma ütlen teile, kui te ei pöördu ega saa kui lapsed, ei pääse te taevariiki!“ (Mt 18:3) osutavad sellele, et Jumala riigi vastuvõtmise eelduseks ei ole mitte niivõrd intellektuaalne suutlikkus või sotsiaalne staatus, kuivõrd usaldav ja avatud hoiak. Seetõttu võib neid kirjakohti tõlgendada toena arusaamale, et ka intellektipuudega inimeste suhe Jumalaga ja nende jumalapilt on teoloogiliselt tõsiseltvõetav ega sõltu üksnes abstraktse mõtlemise võimest.

Intellektuaalsete võimete piiratus muudab uute teadmiste õppimise ja nende kasutamise igapäevaelus küll keerukamaks, kuid ei vähenda inimese võimet rõõmustada, tunda lähedust või elada oma vajadustele vastavat ja toetuse abil üsna tavapärast elu. Intellektipuudega inimese vajadused on samad mis teistel, talle on olulised armastus, sõbrad, turvaline kodu, haridus ja töö, kuid ta vajab rohkem tuge (eriharidus, pikem õppimise aeg, tugiisik, tegevusjuhendaja), et igapäevaelus toime tulla ja ühiskonda integreeruda. Samuti on usuvabadus intellektipuudega inimese põhiõigus, mis hõlmab õigust usulistele veendumustele, religioossele eneseväljendusele ja usuelus osalemisele teistega võrdselt. Selle tegelik teostumine eeldab nii toetavat keskkonda kui ka ühiskondlikku valmisolekut väärtustada inimeste mitmekesisust.

Eelnevast selgub, et intellektipuude käsitlemisel ei tohi keskenduda ainult inimese piirangute, toetusevajaduse või toimetulekuraskuste kirjeldamisele. Tegemist on ühtaegu sotsiaalse, õigusliku ja teoloogilise küsimusega, mis puudutab inimese väärikust, kaasatust, põhiõigusi ja usuvabadust. Nii kaasaegne inimesekeskne käsitus kui ka piibellik perspektiiv

osutavad, et intellektipuudega inimest ei saa defineerida vaimse või religioosse suutmatuse kaudu. Ta on inimene, kellel on teistega võrdne õigus usulistele veendumustele, religioossele eneseväljendusele ja usuelus osalemisele. Ariela ja Layantara (2025, 337) viitavad käsitlusele, mille järgi: „Puue ei ole midagi, mida tuleks tervendada, pigem on see osa Jumalast”. Sellele põhimõttele toetub minu töö empiiriline osa, milles analüüsin, kuidas uuritavad ise Jumalat kirjeldavad, milliseid omadusi ja tähendusi nad talle annavad ning kuidas nad mõistavad oma suhet Jumalaga, võttes seejuures tõsiselt nende enda sõnastusi, tundeid ja kogemusi.

1.3. Jumalapilt ja *imago Dei* intellektipuude kontekstis

Järgnevas peatükis vaatlen mõisted jumalapilt ja *imago Dei*, nii nagu need on tõlgendatavad selle töö raames. Minu töö põhimõiste on jumalapilt, mis näitab, kuidas inimene Jumalat tajub, kujutleb ja kogeb, samas kui *imago Dei* osutab sellele, kuidas inimest mõistetakse Jumala ees ning milline on tema väärtus ja suhe Jumalaga. Erinevate autorite nägemused *Imago Dei*'st põhjendavad, miks ka intellektipuudega inimeste jumalapilti tuleb võtta tõsiselt ja käsitleda uurimisväärse materjalina.

„Religioonipsühholoogias on kasutusel mõiste „jumalapilt“ või „jumalakujund“, millega tähistatakse inimese arusaamist või kujutlust Jumalast” (Lehtsaar 2013, 11). Lehtsaar (2013, 79- 80) kirjutab, et jumalapilt on oluline, sest sellest oleneb, kuidas inimene seletab elusündmusi seoses Jumalaga. Sellest, kas Jumal on karistav või armastav, võib oleneda inimese enesehinnang (*Ibid.*, 79- 80).

Sõnaveebi kristluse sõnastiku järgi on *Imago Dei* inimese kohta kasutatav teoloogiline termin, mis väljendab Jumala ja inimese ainulaadset suhet. „Arusaam inimesest kui *imago Dei*'st- jumalanäolisest olendist- põhineb 1Ms 1:27: „Ja Jumal lõi inimese oma näo järgi ...”. See tähendab, et inimesel on loodu hulgas eriline koht, inimese loomuses on omadusi, mis peegeldavad Jumala olemust. Nendeks omadusteks on klassikaliselt peetud näiteks mõistust, loomingulist ja tahtevabadust, eneseteadvust ja eneserefleksioonivõimet, aga ka inimese isikuks olemist ning suhtesolemist kaasinimeste ja Jumalaga. Olulisim moraalne järeloom inimese jumalanäolisusest on see, et igal inimolendil on võõrandamatu väärtus ja väärikus ning õigus olla tingimusteta armastatud“. ([Sõnaveeb. Kristluse sõnastik](#))

Kuigi jumalapilt ja *imago Dei* tähistavad eri tasandeid, räägin neist kahest mõistest koos seetõttu, on need võivad olla omavahel tihedalt seotud. Jumalapilt kirjeldab, kuidas konkreetne inimene Jumalat tajub ja kogeb, samas kui *imago Dei* räägib sellest, kes inimene on Jumala ees, sealhulgas tema käitumisest, hoiakutest ja väärtusest. Inimese isiklik jumalapilt võib olla mõjutatud teoloogilisest arusaamast *imago Dei*’st ning vastupidi- arusaam inimesest kui Jumala näo kandjast aitab mõista ja väärtustada ka intellektipuudega inimeste jumalapilti.

Selle seose toob selgelt esile Maliszewska (2019, 1- 2), kes arutleb, kuidas *imago Dei* (arusaam, et inimesed on loodud Jumala näo järgi) ja inimese jumalapilt (see, kuidas inimesed kujutavad, tajuvad ja tunnetavat Jumalat) on otseselt omavahel seotud. Oma artiklis „*Imago Dei in People with Profound Intellectual Disabilities*“, kirjeldab ta, kuidas *imago Dei* kontseptsioon kohandub sügava intellektipuudega inimestele, samuti püüab ta vastata küsimusele, kuidas need inimesed ise peegeldavad Jumala kujutist (Maliszewska 2019, 1- 2). Autor leiab, et enamik kiriku õpetusest ja teoloogilisest traditsioonist seoses *imago Dei*’ga näib mõistet tõlgendavat viisil, mis on vaimse puudega inimeste reaalsusega raskesti ühitatav (*Ibid.*, 2). Maliszewska käsitleb *imago Dei*’d konkreetse võimena Jumalat tunda ja armastada, sügava intellektipuudega inimesi peetakse tavaliselt selles osas võimetuks (*Ibid.*, 6). Ta küsib, kas see seisukoht on kehtiv? Võib olla tasub kaaluda, et ka vaimupuudega inimesed on nende võimetega varustatud (*Ibid.*, 6).

Kuna traditsiooniline teoloogia ja psühholoogia eeldavad sageli, et Jumala mõistmine nõuab teatud tasemel abstraktset või sümboolset mõtlemist, on Maliszewska küsimus sellest, kas intellektipuudega inimestel on üldse võimalik jumalapilti omada, mõistetav (*Ibid.*, 2; 6). Teisest küljest rõhutavad mitmed uurijad siiski, sealhulgas ka Maliszewska ise, et intellektipuue ei tähenda vaimse võimekuse puudumist (Maliszewska 2019, 18- 19; Watts 2011, 234- 235). Uurimused intellektipuudega inimeste vaimsuse kohta näitavad, et arusaam Jumalast võib kujuneda ka sõltumata inimese kognitiivsetest piirangutest: läbi sümbolite, suhete, kohalolu ja kogemuse, toob välja Watts (2011, 234- 235). Tema artikkel „*Intellectual Disability and Spiritual Development*“ käsitleb küsimust, kas ja kuidas on võimalik rääkida vaimsusest ja vaimsest arengust (pidades selle all silmas just millegi transtsendentse mõistmise võimet) inimestel, kellel on sügav intellektipuue (Watts 2011, 234).

Watts osutab, et sügava intellektipuudega inimeste vaimset arengut on seatud kahtluse alla, rõhutades samas, et arutelu vaimse arengu olemuse ja kvaliteedi üle on ka laiemas plaanis keeruline, veelgi keerulisem aga siis, kui jutuks on intellektipuudega inimesed. Ta ise seostab vaimsust just pühaduse, transtsendentsuse ja religioosse praktikaga. Ja leiab, et vaimset teadlikkust mõjutab küll kognitiivne võimekus, kuid ka perekondlikud ja isiklikud suhted,

kogemused, usk ja ilmutus- seega ulatub vaimsus väljapoole usaldusväärselt mõõdetava raami. (Watts 2011, 235)

Nii Maliszewska (2019, 18- 19) kui Watts (2011, 234- 235; 240) toetavad arusaama, et intellektipuue ei välista ei *imago Dei* kandmist ega jumalapildi kujunemist, vaid muudab ainult selle väljendumise viisi, see annab teoreetilise aluse eeldada vaimset võimekust ka siis, kui kognitiivsed võimed on piiratud.

Ariela ja Layantara (2025) on sama meelt artiklis „*Cognitive Disability and the Image of God: An Explorative Appraisal from the Multifaceted Perspective*“, et kognitiivsete erivajadustega inimeste puhul sobib just selline *imago Dei* käsitus, mis näeb inimese väärtust eelkõige suhtes Jumalaga, sest ei sea tingimiseks erivõimeid ega saavutusi. Kuid ka selles mudelis eeldatakse sageli mingit kognitiivset suutlikkust Jumalat mõista ja tema olemasolusse uskuda, mis võib olla intellektipuudega inimeste puhul takistatud. Seetõttu tekib küsimus, kuidas kirjeldada suhet Jumalaga nende puhul, kelle võime Jumalat mõtestada või väljendada on teistsugune. (Ariela ja Layantara 2025, 336)

Piiblis on selgitatud, et inimene, kes igatseb Jumala järele, peab seda vähemalt mingil moel väljendama, olgu see siis keelte, liikumise või muu kaudu, mis tihti on lahutamatult seotud inimese kognitiivsete võimetega. Inimesed, kellel on intellektipuue, vajavad aga Jumala kuju, kellele saab läheneda ilma intellektuaalse võimekuseta. Selline lähenemine on võimalik, kui kohaldada igatsuse ja kiindumuspõhised teooriad, mis sobivad intellektipuudega inimeste suhte kirjeldamiseks Jumalaga. (*Ibid.*, 341)

„Nad võivad tunda lohutust ja turvalisust, kui kohtuvad Jumalaga, nii vaimse kogemuse kaudu kui ka igapäevaelus ümbritsevate inimestega, ning võivad igatseda Jumala järele rasketel hetkedel, paljudel erinevatel igatsuse viisidel“ (*Ibid.*, 342).

Ariela ja Layantara (2025, 341) pakutud *imago Dei* suhtepõhine käsitus aitab näha intellektipuudega inimese väärtust eelkõige tema suhtes Jumalaga, mitte tema suutlikkuses Jumalat „õigesti“ mõista. Nii vaadates ei ole suhe Jumalaga ainult mõistuse küsimus, vaid võib väljenduda lohutuse, turvatunde, läheduse ja igatsuse kaudu (*Ibid.*, 342).

Imago Dei on olemas igas inimeses, olenemata nende vaimu või keha puudustest ja piirangutest ja mõnikord ilmneb just nende piirangute või puuduste kaudu (Maliszewska 2019, 22).

Imago Dei avaldub kognitiivsete puudega inimestes mitmel moel, mitte ainult mõtlemisvõime kaudu. See ilmneb inimese ainulaadses olemises, vastastikuses reageerimises ja sõpruses Jumalaga. Selline arusaam laiendab traditsioonilisi vaateid ja näitab, et ka

kognitiivse puudega inimesed kannavad Jumala kuvandit oma eripärasel viisil. (Ariela ja Layantara 2025, 344)

Siiski võib olla raske ette kujutada, milline nende suhe Jumalaga siis ikkagi on. Kuid siin aitab teadmine, et kõik inimesed, olenemata oma intelligentsest võimekusest, kogevad Jumalat erineval viisil. (Maliszewska 2019, 19)

„Fakt, et me midagi ei näe, ei tähenda tingimata, et seda ei eksisteeri või ei toimu. Usutunnistus ongi see, et usume millessegi, mida me (veel) ei näe. Kuna on nii palju väiteid, mida me aktsepteerime ainult usu kaudu, miks me ei peaks uskuma, et sügava intellektipuudega inimestel on võime isiklikuks suhteks Jumalaga?“ (*Ibid.*, 19)

Minu jaoks tähendab eelnev, et intellektipuudega inimeste jumalasuhet ei saa hinnata ainult väliste märkide, sõnalise väljenduse või teoloogiliste seletuste põhjal. Sama, mis kehtib kõigi inimeste puhul, laieneb ka intellektipuudega inimestele ning kutsub eeldama, et suhe Jumalaga võib olla olemas ka siis, kui see jääb välisele või võõrale pilgule varjatuks.

Iga inimene on vaba valima, sealhulgas intellektipuudega inimene, kas olla suhtes Jumalaga või mitte. Maliszewska läheneb probleemile veel ka teisest küljest, küsides, kuidas me saame ikkagi olla kindlad, et vaimse puudega inimene on piisavalt inimene, et olla võimeline selliseks suhteks, kui me ei näe temas mingeid märke sellest, et tal üldse oleks võime kellegagi suhtes olla. Ja vastab oma provotseerivale küsimusele ise, et nähtavaid võimeid ja märke ei tohiks pidada inimlikkuse kriteeriumiks, piisab vaid sellest, et inimene on sündinud inimesena. (*Ibid.*, 9- 10)

„Vabadus tähendab teoloogilise traditsiooni ja kiriku õpetuse järgi eelkõige vabadust valida Jumal ning seega vabadust valida hea või kuri, Jumal või mitte- Jumal“ (*Ibid.*, 10). Sellest lähtuvalt on intellektipuudega inimesed, kes on samuti, nagu iga teinegi meist, võimelised ise tegema oma usulisi otsuseid, nad on moraalsed ja vaimsed isiksused, kellel on õigus ja võimekus olla Jumala kõnetatud.

Maliszewska (2019, 7) sõnastab oma teoloogilise positsiooni nii: „Minu seisukoht on, et see, mis eristab inimest ülejäänud nähtavast loodust ja mis on seega Jumala kuju olemus inimeses, on meie võime Jumalat valida või tagasi lükata. See omakorda hõlmab võimet Jumalat tunda“.

Maliszewska (2019, 7) idee suhte- ja valikuvabaduse põhisest käsitlest on kooskõlas minu töö eetilise eeldusega, et kõigil inimestel on võrdsed võimalused Jumalaga kontaktis olemiseks, ka siis, kui need ei vasta tavapärasele intellektuaalsetele normidele. Vaimsus ja suhe Jumalaga ulatuvad kaugemale sellest, mida saab mõistuse ja mõõtmisega haarata ja ka intellektipuudega inimestel võib olla ehtne ning tähenduslik suhe Jumalaga, isegi kui nad ei

suuda seda suhet sõnastada või seletada nii, nagu seda ootab traditsiooniline arusaam (Maliszewska 2019, 18- 19).

Ariela ja Layantara käsitus omakorda näitab, et suhte mõistmiseks Jumalaga ei peagi üldse tuginema abstraktsele mõtlemisele või teoloogiliste mõistete analüüsile. Ka intellektipuudega inimestel võib olla täielikult toimiv suhe Jumalaga, isegi kui see väljendub teistsugusel kujul, näiteks läbi igatsuse, kiindumuse või turvatunde. Sellest lähtuvalt saab küsida mitte ainult, mida inimene Jumalast mõtleb, vaid ka seda, kuidas ta Jumalat kogeb ja tunneb. Ainult intellekti esmatähtsusele keskendumine Jumala tundmisel viib teiste Jumala tundmise viiside (sealhulgas kognitiivsete puudega inimeste Jumala tundmise) tagasilükkamiseni, leiavad Ariela ja Layantara ja seda tagasilükkamist ei saa alahinnata, sest see on märk palju suurematest sotsiaalsetest, eetilistest ja teoloogilistest probleemidest. (Ariela ja Layantara 2025, 342)

Watts toob ühena neist probleemidest esile, et juba ajalooliselt on intellektipuuet sageli seostatud religioosse küündimatusega, tuues näiteks Lutheri ja Locke'i tõlgendused. Ta meenutab roomakatoliku kanoonika traditsiooni, mis on keelanud sügava intellektipuudega inimeste ligipääsu armulauale, lähtudes *mõistuse ea* kriteeriumist. Watts vastandab neile hoiakutele kaasaegsemad teoloogid, eelkõige Macquarrie ja Wolfensbergeri, kes rõhutavad, et kõik inimesed on loodud Jumala näo järgi ning kõigil on hing ehk sisemine vaimne dimensioon, mis ei sõltu otseselt intellektuaalsetest võimetest. Intellektipuue on eelkõige keha ja psüühika kahjustus, mitte hinge vaesus. (Watts 2011, 236- 237)

Wattsi käsitus nihutab fookuse intellektuaalselt teadlikkuselt selle poole, et oluliseks suhtes Jumalaga saab inimese avatus ja vastuvõtlikkus, mille tõttu ka intellektipuudega inimese elus võib toimuda tõeline ja sisuline jumalakogemus, kuigi see ei ole sõnadesse pandav ega väliselt kergesti märgatav (*Ibid.*, 238- 240). Ta väidab, et ka kõige raskema intellektipuudega inimese elu saadab vaimne potentsiaal (*Ibid.*, 238). Kristlikus müstilises traditsioonis on kaua räägitud sellest, et jumalikku ei saa täielikult haarata intellektuaalse pingutusega, vaid omamoodi kanalina töötab hoopis tingimusteta lihtsus ja vastuvõtlikkus, mille kaudu inimene on avatud Jumala olemasolule, isegi kui tema teadvustusvõime näib kõrvalseisjale napp või puuduv (Watts 2011, 238). Seega vaimne avatus ei sõltu sugugi ainult inimese kognitiivsest tasemest.

Watts vihjab, et kristlik õpetus on olnud intellektipuudega inimeste vaimse kasvu küsimuses vaikne ning skeptitsism on olnud levinud, kuid ei teoloogiliselt ega inimlikult ei ole õigustatud eeldada vaimse mõõtme puudumist intellektipuudega inimestel (*Ibid.*, 239). „...igaühes meist on olemas vaimne mõõde, sõltumata meie võimetest või puuetest. Isegi

täielikus abituses on avatud tee jumaliku jaoks sisenemaks inimlikku olemusse. Minu järeldus on, et isegi sügava intellektipuudega inimeses eksisteerib Jumala kujutise peegeldus ja vaimne mõõde...“ (Watts 2011, 240). Seda mõõdet saab toetada sümbolite, suhete ja kohalolu kaudu ning intellektipuudega inimesed võivad oma lihtsa olemasolemise kaudu toimida ka teiste inimeste jaoks vaimsete teejuhtidena (*Ibid.*, 234; 240). Intellektipuudega inimeste vaimsete vajaduste tunnustamine ja toetamine on seega osa laiemast eetilise kogukonna ideaalist, kus kõigi inimeste väärikus on tagatud (*Ibid.*, 240).

Wattsi (2011, 238- 240) mõte, et vaimne võimekus ei sõltu täielikult kognitiivsetest oskustest, sobib minu töö fookusega intellektipuudega inimeste jumalapildist ja selgitab, miks on seda teemat asjakohane ja vajalik uurida ka siis, kui traditsiooniline teoloogia on olnud selles küsimuses ettevaatlik.

Ka puudega inimesed on loodud Jumala näo järgi ning see väljendub läbi Jumala tingimusteta armastuse, vastastikuste rollide ja erinevate annete, mille kaudu nad saavad Jumalat teenida ja peegeldada. Seetõttu peaks kirik neid täielikult koguduseellu kaasama, toetama nende vaimset kasvu, tunnustama nende andeid ning võimaldama osaleda sakramentides ja kirikutöös. (Ariela ja Layantara 2025, 349- 351)

Ülal käsitletud autorite seisukohad ja *imago Dei* tõlgendus näitavad, et intellektipuue ei välista ei jumalapildi olemasolu ega tähenduslikku suhet Jumalaga, vaid võib muuta nende väljendumise viisi. Minu töö jaoks tähendab see, et empiirilises osas ei tule otsida ainult abstraktseid või süsteemseid vastuseid, vaid peab pöörama tähelepanu sellele, kuidas uuritavad väljendavad oma jumalapilti suhete, tunnete, turvatunde, igatsuse, abi, moraalsete tähenduste või katkendlike sõnastuste kaudu. Just niisugune teoreetiline lähtekoht võimaldab võtta tõsiselt ka neid usulisi kogemusi, mis ei pruugi avalduda tavapärasel keeles.

2. Empiirilise uurimuse metoodika

Nagu teoreetilisest osast selgus, näitavad varasemad käsitlused intellektipuudega inimeste religioossusest, jumalapildist ja *imago Dei*'st, et nende usulised arusaamad, Jumalaga seotud tunded ja kokkupuuted usuga võivad olla sügavad, tõsiselt võetavad ning mängida olulist rolli elukvaliteedi ja heaolu puhul. Samuti toodi välja, et neid tunnuseid ei ole adekvaatne hinnata ainult vaimse võimekuse või keeleliselt täpselt antud vastuse kaudu. Kuna minu uurimuse eesmärk on kajastada intellektipuudega täiskasvanute jumalapilti nende vaatenurgast lähtuvalt, oli uurimisülesande täitmiseks vajalik pöörduda intellektipuude inimeste endi poole ning koguda empiirilist materjali nende sõnastuste, kogemuskirjelduste ja väljendusviiside põhjal. Seetõttu sai minu tööst kvalitatiivne fenomenoloogilise suunitlusega uurimus, kus andmed kogusin osalusvaatluse ja poolstruktureeritud intervjuude kaudu intellektipuudega inimeste leerilaagris ning andmete analüüsimiseks kasutasin kvalitatiivset sisuanalüüsi. Järgnevas peatükis annan põhjalikuma ülevaate uurimuse metodoloogilistest lähtekohtadest, andmete kogumise ja analüüsi viisidest ning uurimuse eetilistest põhimõtetest.

2.1. Uurimuse metodoloogilised lähtekohad

Uuringu läbiviimisel kasutasin fenomenoloogilise uurimise ja andmete analüüsimisel kvalitatiivse sisuanalüüsi meetodeid ning põhimõtteid. Vastavalt Laherannale (2010, 45) sobivad need minu uurimisvaldkonna puhul kõige paremini. Ta on toonud välja erinevate teoreetiliste lähtekohtadega seonduvad andmekogumis- ja tõlgendusmeetodid kvalitatiivsetes uuringutes (Laherand 2010, 45). Nii näiteks sobib subjektiivsete vaatenurkade uurimiseks (mida isiklik jumalapilt kahtlemata on) teoreetilise lähtekohana fenomenoloogia, andmekogumiseks poolstruktureeritud intervjuud ja tõlgendusmeetodiks sisuanalüüs (*Ibid.*, 45).

Uurimuse keskmes on Jumala kogemise ja Jumalaga seotud suhte kirjeldamine intellektipuudega täiskasvanute vaatenurgast leerilaagri kontekstis. Fookuses ei ole leerilaager kui programm või sündmus, vaid uuritavate jumalapilt, nende subjektiivsed usulised kogemused ning nende kogemustega seotud tähendused. Inimlikku kokkupuudet käsitletakse kvalitatiivses uuringus subjekti ja objekti vahelise tähendussuhtena, mis tekib siis, kui inimene

suunab oma teadvuse mingile objektile (Virtanen 2006, 165), antud juhul siis Jumalale. Kvalitatiivne uurimus on olukorrast lähtuv ja tõlgenduslik tegevus, mille käigus uurija asetab ennast uurimiskonteksti ning kasutab erinevaid praktilisi võtteid, nagu intervjuud, vaatlused ja märkmed, et muuta uuritav maailm analüüsitavaks, vaadeldes nähtusi nende loomulikus keskkonnas ning püüdes mõista nende tähendust uuritava enda tõlgenduste kaudu (Denzin ja Lincoln 2005, 3). Kogemuspõhist infot kogutakse paindlike meetodite abil, nagu poolstruktureeritud intervjuud ja osalusvaatlus (Flick 2006, 67- 68). Andmed korjasingi just nende meetoditega, et jõuda võimalikult lähedale uuritavate igapäevasele usuelule. Fenomenoloogia rajaja Edmund Husserli järgi põhineb igasugune teadmine kogemusel, mistõttu tuleb tegelikkust uurida just inimeste kogemuste kaudu, et mõista, kuidas teadvus välismaailma vahendab ning millisel kujul see inimesele kogemusena ilmneb (Virtanen 2006, 154- 155).

Kogutud andmete analüüsimisel on võimalik kasutada erinevaid kvalitatiivseid lähenemisi, sealhulgas sisuanalüüsi, mis laseb uurijal süvitsi näha uuritavate kogemuste tähendusi (Laherand 2010, 46). Oma töö analüüsis lähtusin kvalitatiivse sisuanalüüsi ja temaatilise analüüsi põhimõtetest, mis võimaldasid esile tuua nii korduvaid tähendusmusteid kui ka kogemuste individuaalseid eripärasid.

Kvalitatiivset uurimisprotsessi iseloomustab tihe seos andmete kogumise, tõlgendamise ja empiirilise materjali vahel, mis aitab uurijal pidevalt reflekteerida, kuivõrd kasutatud meetodid, loodud kategooriad ja teoreetilised lähtekohad vastavad konkreetsele uurimisteemale ja andmestikule ning vajadusel neid protsessi käigus täpsustada (Laherand 2010, 55). Minu uurimus ei lähtu mingist konkreetsest teoreetilisest mudelist, vaid eelkõige empiirilisest materjalist ja eesmärgiks on sellest materjalist anda võimalikult põhjalik kirjeldus (Laherand 2010, 58- 59).

Virtaneni sõnul ongi fenomenoloogilises uurimuses keskseteks mõisteteks kirjeldus ja uurija hoiak. Kirjeldus tähendab nii uuritavate kogemuste väljendamist kui ka nende esitamist uurija poolt analüüsi käigus. Uurija ülesandeks on seejuures jätta kõrvale oma eelarvamused ja esialgsed oletused ning keskenduda nähtusele sellisena, nagu see uuritavate kogemuses ilmneb. (Virtanen 2006, 169)

Selliseid kogemusi on keeruline uurida kvantitatiivsete meetoditega, kuna need ei kajasta teadmiste sisu, tähenduslikkust ega individuaalsust. Fenomenoloogiline lähenemine laseb aga keskenduda sellele, kuidas uuritavad ise oma suhet Jumalaga tajuvad ja sõnastavad, ning kirjeldada seda nende loomulikus kontekstis.

Lisaks arvestab kvalitatiivne lähenemine uuritavate eripärase väljendusviisi ja kokkupuudete sõnastamisega, mis on käesoleva uurimisrühma puhul oluline. Seetõttu loob kvalitatiivne fenomenoloogiline uurimisviis sobiva metodoloogilise raamistiku, et mõista uuritavate kogemuste tähendust ja nende usulise elu iseloomu.

2.2. Andmete kogumine

Praktiline kogemus on kvalitatiivses uurimistöös oluline (Laherand 2010, 12), selle tõttu viibisin oma uurimuse raames EELK laagrikeskuses 2025. aasta oktoobris ja novembris intellektipuudega täiskasvanutele suunatud leerilaagris. Laager toimus kahes osas, millest kumbki kestis kolm päeva. Esimeses laagris osalesin eesmärgiga tutvuda keskkonnaga, sisse elada laagri igapäevaellu, jälgida protsessi ning luua esmased kontaktid osalejatega. See võimaldas mul paremini mõista uuritavate suhtlusviise, eneseväljendust ning üldist olemist. Teises laagriosas jätkus osalusvaatlus ning viisin läbi poolstruktureeritud intervjuud. Selline lähenemine aitas süvendada kontakti uuritavatega ja luua nendega usalduslik suhe. Minu kohalolek laagris algusest peale, osalemine tegevustes ja abistaja rolli täitmine, toetas intervjuude tegemist, kuna intervjuueeritavad olid minuga juba tuttavad. Ühtlasi aitas see vähendada suhtlusbarjääre ning soodustas avatumat ja usalduslikumat eneseväljendust. Osalised said oma kogemusi, kujutlusi ja elamusi vabalt ning sundimatus õhkkonnas kirjeldada (Virtanen 2006, 170). Nii intervjuud kui osalusvaatlus võimaldavad mõista inimeste arusaamu nende loomulikus keskkonnas ning säilitada osalejate keelekasutuse eripära, pakkudes seeläbi rikkalikku ja terviklikku uurimismaterjali (Laherand 2010, 22; 24).

„Kui intervjuu abil saame teada, mida inimesed mõtlevad, tunnevad ja usuvad, siis vaatlus annab meile teada, kas inimesed ka käituvad nii, nagu ütlevad“ (*Ibid.*, 225). Seega võimaldab vaatlus koguda esmast informatsiooni uuritavate käitumise kohta neile tuttavas keskkonnas ning täiendada intervjuudest saadavaid andmeid (*Ibid.*, 225). Osalemine laagri tegevustes aitas uuritavatel minu kohaloluga harjuda, Laheranna (2010, 226) sõnul soodustab see loomulikumat käitumist ja suurendab andmete usaldusväärsust.

Osalusvaatlust kasutasin peamiselt intervjuude läbiviimise toetamiseks ning uurimisväljal orienteerumiseks. Vaatluse käigus kujunenud usalduslikud suhted ja spontaansed vestlused aitasid luua turvalise õhkkonna, mis võimaldas viia intervjuud läbi tavapärase vestlustena ning toetada uuritavate kogemuste vahetut esiletoomist. Minu kohalviibimine

laagris võimaldas märgata ja kasutada ka ootamatult tekkivaid intervjuuvõimalusi. Osalesin tegevustes rühma liikmena, täites toetavat rolli, mis aitas vähendada minu mõju ning soodustas usalduslike suhete kujunemist ja uuritavate maailma paremat mõistmist (Laherand 2010, 229-230). Samuti võimaldas osalusvaatlus täpsustada uurimisküsimusi ning mõtestada kogutud andmeid laiemas kontekstis. Tänu paindlikkusele ja vahetule kontaktile uuritavatega pakub osalusvaatlus head võimalust mõista uuritavate vaatenurki ja kogemusi terviklikult (*Ibid.*, 234).

Fenomenoloogilises uurimuses võib intervjueeritavate arv varieeruda, kuna kvalitatiivses paradigmas ei ole valimi suurus esmatähtis, vaid oluline on see, et osalejatel oleks uuritava nähtusega seotud kogemus (Virtanen 2006, 172). Valimi suurus on piisav siis, kui see võimaldab adekvaatselt vastata uurimisküsimusele, käesolevas uurimuses lähtusin valimi moodustamisel mugavuskriteeriumist, kaasates osalejad, kes viibisid samas leerilaagris ning olid uurimuse toimumise ajal kättesaadavad (Laherand 2010, 67; 71). Valimi moodustasid 7 täiskasvanud intellektipuudega inimest, kes osalesid oktoobris ja novembris, 2025.a. EELK laagrikeskuses Talu toimunud leerilaagris. Muud spetsiifilised kriteeriumid uuritavatele puudusid. Poolstruktureeritud ja vastavalt osaleja suhtlemisvõimele kohandatud intervjuud viisin läbi laagri vältel osalejatele sobival ajal ja privaatses ruumis.

Intervjuu suur eelis teiste andmekogumismeetodite ees on paindlikkus, võimalus andmete kogumist vastavalt olukorrale ja vastajale reguleerida (*Ibid.*, 171). Intervjuu sobib kui tegemist on vähe uuritud valdkonnaga ning inimesele on vaja anda võimalus end väljendada võimalikult vabalt, ta on uurimuses tähendusi loov ja aktiivne osapool, uurijal on vastuste suunda raske ette näha, uurija soovib vastuseid täpsustada, seisukohti põhjendada ja kasutada lisaküsimusi (*Ibid.*, 178). Seega valisin poolstruktureeritud intervjuud mitmel põhjusel. Esiteks võimaldas see arvestada uuritavate piiratud lugemis- ja kirjutamisoskusega ning jälgida lisaks verbaalsele väljendusele ka kehakeelt ja žeste. Teiseks sobis intervjuu väikese ja konkreetse keskkonnas kättesaadava valimi uurimiseks, kus iga osaleja panus oli oluline ning küsimused olid valdavalt avatud. Samuti toetas intervjuu kasutamist uurimisteema isiklikkus, vajadus luua usalduslik suhe ning sihtrühma haavatavus. Intervjuud võimaldasid süvitsi mõista uuritavate kogemuste tähendusi ja uuritavat nähtust terviklikumalt.

Laherand kirjutab, et erinevalt kvantitatiivsest uurimusest, kus uurimisprobleem on kitsalt piiritletud, sobib kvalitatiivse uuringu puhul laiem ja kujunev uurimisküsimus, mis ei piira liigselt uurimisprotsessi. Sellise lähenemise puhul sõnastatakse tavaliselt üks või kaks kesket küsimust ning neid täpsustavad mõned alaküsimused, mis aitavad fookust hoida, kuid säilitavad samas paindlikkuse. Uurimisküsimused on enamasti avatud ning algavad sõnadega

mis või *kuidas*, võimaldades süvitsi uurida uuritavate kogemusi ja tähendusi. (Laherand 2010, 62- 63)

Intervjuuküsimused olid jaotatud kolme põhiblokki. Esimene blokk hõlmas sissejuhatavaid küsimusi, mille eesmärk oli luua usalduslik õhkkond ja suunata osaleja teema juurde. Teine blokk sisaldas sisuküsimusi, mis keskendusid jumalapildi, Jumalaga suhte, usuliste praktikate ning leerilaagri mõju uurimisele. Kolmas blokk koosnes lõpetavatest küsimustest, mis võimaldasid intervjuueeritaval oma mõtteid vabalt täiendada ja vestluse turvaliselt lõpetada.

Intervjuud salvestasin ning transkribeerisin sõnasõnaliselt kirjalikeks protokollideks (Virtanen 2006, 170- 171). Transkribeerimisel lähtusin põhimõttest säilitada uuritavate kõne võimalikult autentsena, ka juhtudel, kui see ei vasta kirjakeele normidele, et anda edasi nende väljendusviisi eripära ja kogemuste tähenduslikkust (Laherand 2010, 280).

2.3. Andmete analüüs

Uurimuses kasutasin kvalitatiivset sisuanalüüsi, mille käigus koondasin samase tähendusega tekstiosad kategooriate alla, mis väljendasid nii otseseid kui ka kaudseid tähendusi (Laherand 2010, 290). Selline lähenemine sobis, kuna uuritava nähtuse kohta on vähe varasemaid teooriaid, mistõttu ei saanud lähtuda eelnevalt määratud kategooriatest, vaid need kujunesid andmestiku põhjal. Kategooriate ja koodide tähenduste määramine analüüsi käigus ning nende illustreerimine tekstinäidetega võimaldab esile tuua uuritavate kogemustes korduvaid mustreid ning mõista neid seoses uurimuse eesmärgiga (*Ibid.*, 291).

Analüüs algas intervjuude korduva läbilugemise ja oluliste lõikude märgistamisega, et saada terviklik ülevaade materjalist. Kvalitatiivse analüüsi keskne operatsioon on kodeerimine, mis põhinebki tekstide mitmekordsel põhjalikul läbitöötamisel, mille käigus märgitakse olulised tekstilõigud, laused või sõnad ning omistatakse neile koodid ehk märksõnad (Linno 2020, *s.n.*). Selline protsess võimaldab teksti jaotada osadeks, seda süvitsi mõista ning tuua esile ka varjatud tähendusi, mis ei pruugi esmapilgul nähtavad olla (*Ibid.*, *s.n.*).

Korduva lugemise käigus märkisin tähenduslikud tekstiosad (sõnad, laused ja lühemad lõigud), mis seostusid uurimisküsimustega, nagu jumalapilt, suhe Jumalaga, usulised praktikad, religioosne identiteet ning leerilaagri tähendus osalejate jaoks. Neile tekstiosadele omistasin esialgsed koodid ehk lühikesed sisulised märksõnad, mis aitasid andmeid süstemaatiliselt

korrapastada ja tõlgendada (näiteks *Tema kaitseb meid* → **Jumal kaitseb**; *Ta on hea, kes kuulab mured ära* → **Jumal kuulab muresid**; *Nendega ma ei saa rääkida... nende hing on juba...* → **Surnute ja hingede teema tekitab raskust**). Püüdsin võimalikult kaua püsida vastajate enda sõnastuses ja kogemuskirjeldustes, et mõista, kuidas osalejad ise tajuvad Jumalat, kirjeldavad oma suhet Jumalaga ning seostavad usulisi kogemusi enda elu ja üldise heaoluga.

Sarnastest koodidest lõin esialgsed alamkategoriad ehk koodipered. Näiteks vastaja ütlus *Jumal näitab mulle teed*, mis oli kodeeritud **Jumal juhatab**, liikus hiljem laiemasse kategoriasse **Jumal kui aitaja, hoidja ja kaitsja**. Samal viisil koondasin eraldi koodiperedesse palvetamise, rahu ja lohutuse, leina ja hingede, kirikukogemuse ning ristimiseleeritamisega seotud tähendused.

Avatud kodeerimise järel liigutasin sisult sarnased koodipered laiematesse põhikategoriatesse. Nii kujunesid kategoriad **Jumala kuju, omadused ja olemasolu**; **Jumal kui moraalne suunaja, aitaja ja kaitsja**; **Jumalaga suhtlemine, praktikad ja emotsionaalne tugi**; **õppimine ja suhtlemine**; **surm ja lein jumalapildi osana** ning **ebakindlus, sõnastamisraskused ja usu küsitavus**.

Tulemuste osas kasutasin viit põhilist kategoriat, mille alla liigitasin omavahel sisuliselt seotud alamkategoriad, mis võimaldasid kirjeldada vastajate religioosseid kogemusi nende endi vaatepunktist. **Ebakindlus, sõnastamisraskused ja usu küsitavus** kategooria jäi tulemustest eraldi peatükina välja, seda käsitlen läbiva joonena teiste kategooriate sees.

2.4. Uurimuse eetilised põhimõtted

Uurimuse läbiviimisel lähtusin inimuuringute eetika põhimõtetest, mille kohaselt tuleb kõiki osalejaid kohelda humaanselt ja austavalt. Eetikakoodeksites rõhutatakse, et uurimine peab tooma osalejatele pigem kasu ning vältima igasugust kahjustamist. (Laherand 2010, 50)

Eetiliste otsuste tegemisel arvestasin uurimuskonteksti eripära, eelkõige seda, et tegemist on haavatava sihtrühmaga (Laherand 2010, 52). Seetõttu pöörasin erilist tähelepanu uuringu arusaadavusele, turvalisusele ja usaldusliku suhte loomisele. Viibisin eelnevalt koos osalejatega leerilaagris, et tutvuda keskkonnaga ning luua osalejatega kontakt, mis toetas usaldusliku suhte kujunemist (Orn 2010, 4).

Osalejaid teavitasin uuringu eesmärgist, sisust, andmete kasutamisest, anonüümsuse tagamisest ning osalemise vabatahtlikkusest lihtsas ja arusaadavas keeles. Neil oli õigus

keelduda küsimustele vastamisest või katkestada intervjuu igal ajal ilma negatiivsete tagajärgedeta.

Andmete kogumisel järgisin privaatsuse ja konfidentsiaalsuse põhimõtteid. Intervjuud viisin läbi rahulikus ja turvalises keskkonnas ning salvestasin üksnes uurimistöö eesmärgil ega kogunud täiendavaid isikuandmeid peale intervjuueeritavate vastuste.

Andmete transkribeerimisel eemaldasin kõik isikustamist võimaldavad detailid, nagu nimed ja kohanimed. Vastajate anonüümsuse tagamiseks kodeerisin intervjuud tähtedega A- G, mille kaudu viitan neile ka tulemuste esitamisel. Kodeerimise ja anonüümseks muutmise süsteem tagas osalejate privaatsuse ning välistas nende hilisema tuvastamise võimaluse. Helisalvestised kustutasin pärast transkribeerimist. Kogutud andmeid on kasutatud üksnes teadustöö eesmärgil ning neid ei jagatud kolmandate osapooltega.

Kokkuvõttes lõi ülaltoodud peatükis kirjeldatud metodoloogiline lähenemine minu jaoks hea lähtepunkti uuritavate jumalapildi ja usuliste kogemuste tõlgendamiseks nende endi vaatepunktist. Valitud meetodid aitasid koguda mitmekesise empiirilise materjali, mille põhjal saab järgnevas peatükis avada uurimuse peamised tulemused.

3. Empiirilise uurimuse tulemused ja järeldused

Teooriast selgus, et jumalapilt ei tähenda ainult seda, mida inimene oskab Jumala kohta sõnaliselt öelda, vaid see sisaldab ka inimese kujutlusi, kogemusi, tundeid ja tähendusi, mis on seotud suhtega Jumalaga. Minu töö eesmärk on mõista ja analüüsida neid aspekte intellektipuudega inimeste puhul. Järgnevalt esitatavad tulemused näitavad, et uuritavate jumalapilt kujuneb mitme omavahel seotud mõõtme kaudu: selles põimuvad arusaamad Jumala kujust, omadustest ja olemasolust, Jumala tegevusest inimese elus, Jumalaga suhtlemisest ja usulistest praktikatest, ühistest usulistest tegevustest ning surma ja leina tähendusest.

3.1. Jumala kuju, omadused ja olemasolu

Selles alapeatükis annan ülevaate, millisena uurimuses osalenud intellektipuudega inimesed Jumalat tajuvad ja kujutavad.

Intervjuud näitasid, et vastajate jaoks ei olnud Jumal ainult abstraktne religioosne mõiste, vaid sageli kujutati teda ette inimesesarnaselt. Mõne vastaja jaoks seostus Jumal vanemate või teiste lähedastega, aga ka konkreetse traditsioonilise kujutluspildiga. Üks vastaja tõi välja, et Jumal on *ilus* (G) ja teine ütles Jumala kohta lihtsalt:

- *Nagu meie, ma arvan.* (D)

Kaks järgmist vastajat kirjeldasid Jumalat ema, isa, õe ja vanaema kaudu, kuid samal ajal nähtamatuna. Üks neist kujutas Jumalat eelkõige vanemlike ja perekondlike kujundite abil. Samal ajal kasutas ta ka levinud visuaalset ettekujutust, milles Jumalal on habe ja valge riietus. Tema mõte, et Jumal võib olla ka *mingi nähtamatu asi*, osutab, et kujutlus Jumalast ei ole tema jaoks üheselt määratletud. Tema vastuses põimuvad inimesesarnane, lähedussuhetele toetuv ja samas abstraktsem, nähtamatu Jumalapilt:

- *Tead, kes on Jumal või?... Ema või isa... Ema enam ei ole, ärme ema... Isa. Ja siis vanaema. Seda saab niimoodi mõelda... Ma ei mõeldu konkreetselt, aga ma tõin nagu näiteid, et isegi nagu enda sees... Tema kuju... See on selline, et ta on habe. Ja siis tal on see valge riie, vaata. Ja siis juuksed... Ma ei tea, kas ta oli habe... Võib-olla kui mingi nähtamatu asi.* (C)

Teine neist kirjeldas Jumalat samuti lähedaste inimeste ja inimesesarnase kuju kaudu:

- *Noh, Jumala... Ma olen... Noh, Jumala, ma olen... Näiteks emps tuleb mul.. näiteks ema ja õde... Noh, noh. Natuke saab. Ma olen natukene näinud, aga mitte... Natukene olen Jumalat näinud... Nagu oleks jah, mingi inimese moodi oleks. (B)*

Ülaltoodust selgub, et vastajate jumalapilt on moodustunud valdavalt neile tuttavate inimlike kujundite ja igapäeva elu kaudu. Samas ei tähenda inimesesarnasus alati kindlat või selget pilti, vaid pigem katset mõtestada Jumalat millegi äratuntava läbi.

Lisaks sellele, kuidas Jumalat ette kujutati, kirjeldati ka tema omadusi. Vastajate ütlustes joonistub välja valdavalt positiivne jumalapilt. Jumalat nimetati heaks, armastavaks ja hoolivaks. Näiteks ütles üks vastaja Jumala kohta:

- *Armastav ja hooliv üks teisest. (A)*

Teine sõnastas selle nii:

- *Ta on hea, kes kuulab mured ära ja... (E)*

Kolmas lisas:

- *Viisakas ja hoiab tagasi. (G)*

Jumala kohta öeldi, et ta on *sõbralik (B)*, *eriline (C)* ja isegi *parem kui inimesed (G)*. Jumalat tajuti heatahtlikuna ja toetavana, kes kuulab alati mured ära, keegi vastajatest ei kujutanud Jumalat karistava või kurjana. Pigem jäi kõlama meeldivate tunnete ja kaitstuse kogemus.

Oluline osa jumalapildi uurimisest sisaldas ka küsimust, kuidas vastajad üldse teavad, et Jumal olemas on. Siin ilmnesid suuremad erinevused. Mõne jaoks oli Jumala olemasolu kindel, nii ütles üks vastaja, et *lund hakkas sadama (A)* ja selle järgi ta teab, et Jumal on olemas. Teine selgitas, kuidas ainuüksi see, et taevas ja maa on olemas, on piisav tõestus Jumalast. Ning lisas ka, kuidas teistele inimestele Jumala olemasolu kinnitada:

- *Et Jumal lõi taeva ja maa... Kui ei usu, siis läheme kirikusse... Aga siis... Kui ei usu, läheme kirikusse... Kui ta usu, ei usu mida ma räägin, siis jah ütlen. Siis lähme kirikusse... Jumal on taevas. Meie taevaisa... Et seda, et Jumal lõi taeva ja maa. (D)*

Mitmes vastuses seostati Jumala olemasolu eelkõige tema argipäevase ja igapäevase kohal viibimisega. Kuigi järgnev näide on katkendlik, viitab korduv rõhk sõnadel *argipäeval* ja

igapäeval sellele, et vastaja tajub Jumalat enda kõrval alati, mitte ainult kiriklike tegevustega seotud olukordades:

- *Noh, ta on argipäeval ju ainult.. Noh, noh... Noh, noh... Ta on argipäeval ja igapäeval hästi on niimoodi, jah. (B)*

Samamoodi kirjeldas Jumala pideva läheduse tunnet üks vastaja, kelle sõnul on Jumal öösel tema juures, valvab und ja hoolitseb selle eest, et järgmine päev saaks taas alata. Lisaks seostab ta Jumalasse uskumise lootuse, adventiaja ja jõulude ootusega. Sellest võib järeldada, et vastaja jaoks on Jumala olemasolu ühendatud nii isikliku kaitstuse tundega kui ka religioosse kalendri ja pühadega seotud tähendustega:

- *Jumal vaatab, et kui ma magan, siis on kogu öö minuga... Jumal valvab meie und... Kui me magame, siis järgmine päev jälle jääd unele. Kirikus siis mõtiskled ja palvetad selle inimesega, kes on sinu lähedane, kes sul veel olemas on. Jumalasse peab uskuma, unustusse, lootusesse... Ma loodan, et tulevad ilusad valged jõulud, aga... siis... Jah. Et siis... Tuleb ilus adventi ja siis... läheme kuuse alla laulma ja siis tuleb... .. meile jõulu pühadest rääkima nii palju ma kuulsin aga... (F)*

Leidus ka kahtlusi. Ühe osaleja teadmine Jumala võimalikkuse kohta pärines pigem teiste jutust ja usulisest keskkonnast, mitte isiklikust veendumusest. Samas ühendas ta Jumala taevaga, mis osutab, et üldine religioosne kujutus on talle siiski omane. Tema vastusest ilmneb, et uskumise raskus on seotud sellega, et Jumalat ei saa otseselt näha ega kontrollida, erinevalt näiteks Jeesuses Kristusest, kelle eluloost on filme tehtud:

- *See on see, et sa usud Jumalasse. Ma ei ütle, et ma ei usu. Ja ma ei ütle, et ma ka usun. Aga ma olen selline, et tahaks lasta siis olla seal, kus ta on. Ma ei tea... Taevas. Ta on ju taevas... Jeesust ma olen näinud, kuidas ristiti... Meile näidati sellest koolis üks päev... Ma ei ole mõelnud, et ta on. Ma olen kuulnud, et ta on olemas, aga ma ei ole ise mõelnud, et kas ta on nagu päriselt... Jah, et teised on rääkinud. Näiteks siin ka nagu räägitakse, et Jumal on see ja see. Kas ta päriselt siis nagu on olemas või see on mingi kujutuspilt või selline... Oleks siis nii, et ma näeks teda nagu päriselt, siis ma saan, et jah..... Jah. Aga ma praegu ei ütle midagi... Oot, kas ta on nagu, okei...? OK, kas see on nagu tõsi, et kas ta on nagu taevas? Siin on nii palju räägitud Jeesusest, Kristusest ja nii edasi, aga Jumal on nagu...ma ei tea... Ah, võib-olla. See on tegelikult ise inimese nagu asi... Ega ma nagu ei oska niimoodi vastata,*

sest nagu keegi ei ole ju minu teada Jumala näinud. Või nagu, et teda ei ole nagu nähtud, ainul kui mingi pilt peal või kuskil... (C)

Jumala olemasolu ei tajutud kõikide jaoks ühtmoodi kindla teadmise või usuna, tuli välja ka ebakindlust ja vastamata küsimusi. Osa vastajatest võttis Jumalat enesestmõistetavana, osa aga kõhklevamalt. See näitab, et jumalapilt võib sisaldada korraga nii usaldust, lähedust kui ka raskust Jumala olemasolu mõtestamisel.

Intervjuudest ilmnes, et Jumala kuju, omadusi ja olemasolu kirjeldati inimesesarnase, nähtava või lähedastega seostatava kujuna, keda saab usaldada, kes on iga päev kohal, tema lähedust tuntakse, ta kaitseb ja valvab meie üle. Need tulemused haakuvad käsitlusega, mille järgi vaimset teadlikkust võivad mõjutada perekondlikud ja isiklikud suhted (Watts 2011, 235), Jumala tajumine kellegi lähedase, hooliva ja tähenduslikuna, viitab turvatunde olulisust rõhutavatele igatsuse- ja kiindumuspõhistele teooriatele (Ariela ja Layantara 2025, 341). See, et paljud vastajad loovad seose mõne oma kalli inimese ja Jumala vahel, sobib käsitlusega, mille järgi nad vajavad Jumala kuju, kellele saab läheneda ilma intellektuaalse võimekuseta (*Ibid.*, 341) ja kellega saab olla sõprussuhtes (*Ibid.*, 344).

Jumala omadustest tõusevad esile headus ja hoolivus, mis näitavad, et vastajate Jumal on armastav. Selline positiivne jumalapilt toetab inimese enesehinnangut. Lehtsaare (2013, 80) sõnul võib enesehinnang sõltuda just sellest, kas Jumalat tajutakse karistava või armastavana.

Jumalat kirjeldati ka nähtamatu, taevas oleva ja raskesti sõnastatavana, mis kinnitab varasemates uuringutes leitud, et intellektipuudega inimesed võivad Jumalast rääkida ka abstraktsemal viisil (Shogreni ja Rye 2005, 29). Maliszewska (2019, 19) käsitlusest tuleneb, et nähtavate või sõnaliselt väljendatud tunnuste puudumise põhjal ei saa järeldada, et intellektipuudega inimesel ei ole suhet Jumalaga. Ka siis, kui inimene ei oska seda suhet kirjeldada tavapärases keeles, võib see olla tema jaoks olemas ja tähenduslik (Maliszewska 2019, 19).

Kokkuvõttes võib öelda, et vastajate jumalapilt on kujunenud isikliku kogemuse, lähedaste suhete, usuliste ja argieluliste tähelepanekute koosmõjus. Jumal on keegi alati kohal olev ja kaitsev lähedane, kes asetub vastajate jaoks tuttavasse ja turvalisse igapäevasesse maailma.

3.2. Jumal kui moraalne suunaja, aitaja ja kaitsja

Järgnevas alapeatükis käsitletlen seda, kuidas vastajad kirjeldasid Jumala tegevust inimese elus.

Mitme küsitletava kirjeldustes ilmnes, et Jumala roll väljendub eelkõige moraalsete ja kõlbeliste piiride seadjana. Eriti selgelt tuli see välja ühe vastaja jutus, kus Jumala peale mõtlemine seostus kohe esimese asjana käitumisnormidega. Jumal on vastaja jaoks seotud praktilise elueetikaga, ta ei räägi abstraktselt patust, vaid koolielu ja igapäevase käitumise tasandist: ei tohi teisi kiusata, ei tohi noaga vehkida, ei tohi vanduda. Usuline sõnum on tema jaoks tõlgitud argielu reegliteks. Nende järgimine ehk teisisõnu õigesti elamine, on eelduseks parema elu saavutamisele, see tähendab, et reeglite täitmisel on positiivne eesmärk. Selles on selge seos moraali ja heaolu vahel:

- *Need kiusamised ja igasugused. Vandumised ja igasugused. Et neid ei tohiks olla, rääkida... Kiusamise vaba koolis, et ei tohi õpilasi kiusata. Ei tohi koolis noaga vehkida... Kadedus asju... Jumalast räägime... ja elu... nendest reeglites. Et ei tohi reegleid rikkuda, et parema elu saada.*(A)

Ka teises vastuses kirjeldatakse Jumalaga seotud õpetust läbi käskude. Siin haakub Jumala roll normatiivse raamistikuga, kus usk aitab eristada õiget ja valet:

- *Jumala nime, et ära võta niisama Jumala nime suhu... Et ei tohi varastada... Varastada ei tohi, valetada ei tohi. Teise asju ei tohi himustada. Teise kodu.* (D)

Moraalse suunamise küsimus tuli veel välja vestluses, kus üks küsitletav mõtiskles väljendite *jumal* ja *issand* kasutamise üle. Ta ütles, et pärast kümne käsu teemalist leeritundi hakkas ta rohkem mõtlema sellele, kuidas Jumala nime kasutatakse. See viitab, et Jumalaga seotud õpetus võib mõjutada ka keelekasutust ja igapäevast enesekontrolli. Kui varem esinesid väljendid nagu *oh jumal* või *issand jumal* tema kõnes pigem harjumuslike hüüatustena, siis nüüd seostab ta neid rohkem nende usulise tähendusega. Nii selgub, et usuline õpetus ei mõjuta mitte ainult teadmisi Jumala kohta, vaid ka igapäevast keelekasutust:

- *Kui te siin rääkisite, et on selline väljend olemas, et oh jumal kui ilus, oh jumal küll. Siis nagu ma olen neid väljendeid ise ka kasutanud. Aga lihtsalt ma ei ole mõelnud selle peale, et aah... no nüüd ma olen hakanud mõtlema. Nüüd ma olen vist enam ei kasuta seda, aga kui öelda, et oh jumal kui ilus, vaata ja siis ma ei ole mõelnud, et aah, et*

JUMAL vaata. Ma olen lihtsalt teen nagu jah, ma ei saanud seletada... Ei nagu, ma ei kasuta seda kogu aeg... Ma ei kasuta seda kogu aeg, aga ma kasutan siis, kui on näiteks nii ilus mingi asi või kogu päev... Ma ei tea, sa oled tähele pannud. Kui te hakkasite selles rääkima, et aah, issand kui ilus või et jumal kui ilus, siis ma hakkasin mõtlema, et ma olen ka ju kasutanud seda... Ma ütlen ka tavaliselt, näiteks ma ei tea, keegi teeb midagi. Jumala halba asja. Siis mul issand jumal. (C)

Üks vastaja seostas Jumala poolset juhendamist perekondliku rahu ja vaikusega. Tema sõnul peaks jõuluajal olema *rahulikult ja vaikus, ei tohi lärmata, ei tohi kisada*, vaid tuleb olla *sõbralikult*. Siin väljendub moraalne mõõde mitte käskude, vaid praktilise ja rahumeelse pildina teiste inimestega koos elamisest:

- *Jah, et... peredest, et mida peaks jõulu ajal sööma... Hästi, et jõulude ajal on peab vaikselt olema... Perekeskel... Teda rahulikult ja vaikus. Ei tohi lärmata, ei tohi kisada. Et olla sõbralikult. (F)*

Ka järgmise vastuse puhul tuli esile Jumala tegevuse normatiivne külg, Jumala poolne suuna näitamine on seotud Jeesuse tee, kannatuse, usu või õige tee kujundiga. Samas tajub ta Jumalat millegi tavalisest erinevana, kellel on võime inimest juhtida. See viitab, et vastaja ei mõtle ainult mingist suvalisest liikumisest, vaid tee sümbolist, millel on kristlik tähendus:

- *Eee... Ei teaks kui ta... Et jumal oleks nagu teist moodi. See... Ta nagu... Suunaks nendesse kohtadesse, kus ei ole varem käinud... Kolgata tee.*

(A)

Vastajad keskendusid Jumalat kirjeldades paljus sellele, mida tohib ja mida ei tohi teha. Seega vähemalt osade intervjuueeritavate puhul väljendub Jumalapilt eelkõige reeglites, korras ja teistega arvestamises. Jumal aitab määratlada, kuidas peaks käituma nii koolis, kodus kui ka igapäevases suhtluses. Jumalaga seostatakse õige tee valimist ning hea ja halva eristamist.

Lisaks moraalsele suunamisele kirjeldati Jumalat väga sageli ka kui praktilist aitajat ja toetajat. Vastajate ütlustest ilmnes, et Jumal hoolitseb, hoiab, kaitseb ja aitab inimest tema elu raskustes ning võimaldab olla rahulik. Näiteks ütles üks vastaja, et Jumal *hoolitseb ja hoiab* ning aitab *paremini toime tulla*. Samuti seostas ta Jumala olemasolu kaitse ja rõõmuga, öeldes, et Jumal *kaitseb, et süda oleks rõõmus*. Siin joonistub välja, et Jumal ei ole ainult väline abistaja, vaid ka inimese sisemise heaolu hoidja, ta toetab midagi inimese sees (*hinge asju*), on seotud rõõmu ja kergusega ning aitab elus hakkama saada:

- *Hoolitseb ja hoiab üks... Et nagu paremini... Paremini toime tulla...*

Hinge asju kaitseb, et süda oleks rõõmus ja siis heliseks. (A)

Teise osaleja jutus oli küll rohkem kõhklust, kuid ka tema ütles, et Jumal võiks olla keegi, kes *saaks mind aidata*, ning arutles ka võimaluse üle, et Jumal *valvab meid*. Näib, et isegi ebakindlama jumalapildi puhul võib Jumalat siiski seostada abi ja kaitse võimalusega:

- *Ei, sest ma ei ole ise nagu palunu. Ma palun kedagi teisest nagu inimest, kedagi, kes on minu lähedal, kes saaks MIND aidata nagu konkreetsetel põhjustel... Ma ei tea, mis ta teeb... Lihtsalt on... Ma ei tea. Nad ise tahavad. Et oleks nagu keegi, kes saaks mind aidata... Et kas ta nagu... siis on olemas või et ta on lihtsalt taevast ja valvab meid, või... ma ei tea...(C)*

Ühes vastuses tuleb Jumala abi eriti selgelt esile palvega seotud olukordades. Osaleja kirjeldas, et kui ta oli haige ja palus Jumalat, siis Jumal aitas teda. Samuti ühendas ta Jumala abi väga praktiliste vajadustega, öeldes, et kui tal näiteks raha ei ole, siis ta arvab, et *taevast saadab* talle abi. Siit ilmneb omakorda, et lisaks vaimsele või usulisele sfäärile, laieneb Jumala abi ka igapäevastele vajadustele:

- *No, näiteks kui ma palun. Et siis... Näiteks kui ma ükskord olin haige, siis ta aitas mind... Kui ma näiteks raha ei saa. Siis ma arvangi, et taevast saadab mulle. (D)*

Ka seostati Jumalat toetusega raskete olukordade ületamisel. Jumal *kuulab mu mured ära*, ütleb üks vastaja, nii väljendub Jumala tegevus eelkõige kuulamises, ligiolus ja raskuste kandmisel. Jumal ei ole lihtsalt üldine hea olend, vaid aitab teatud olukorrast läbi minna (antud juhul saada üle ärevusest nii leerilaagrisse kui Toomkirikusse mineku ees). Ta ütleb mitu korda, et kirikuõpetaja on rääkinud, et Jumal aitab teda. See tähendab, et lisaks isiklikule kogemusele, kujuneb tema arusaam Jumalast ka usulise juhendamise ja suhte kaudu kirikuõpetajaga. Seega on tema jumalapilt seotud usaldusväärselt autoriteedilt saadud tõlgendusega:

- *Palvetab... Jah, ... [kirikuõpetaja] on meile rääkinud... Aitab, et... Ma ei tea. Ma ei tea, praegu öelda.....[Kirikuõpetaja] ütleb, et ta aitab minu ka... Üle. Siis, kui ma siia pidin tulema, Tallinnas. Ma olen siit pilt tehtud. Toomkirikust.....Sellepärast ma saaks ristitud ja leeritud. Väiksema ma pole ristinud ennast... Et siis Jumala kuuleb mu mured ära ja... (E)*

Üks vastaja kirjeldab Jumalat mitmel korral väga otseselt kui kaitsjat (*Jumal hoiab ja kaitses, Jumal aitab meid*). Lisaks ütleb ta, et Jumal *näitab meile teed*, aitab uuel päeval alata

ning paneb mured ja pisarad kiiremini kaduma. Jumala tegevuse keskmes on turvalisuse ja kaitstuse pakkumine, ta aitab välja kurbusest ja emotsionaalsest raskusest. Samuti on oluline elu jätkumise võimalikkus iga uue päeva näol, kus saab sõpradega suhelda ja oma tavapärasesse keskkonda hommikul tagasi pöörduda:

- *Kui ma Jumala peale mõtlen, siis tema kaitseb meid... Jumal hoiab ja kaitseb... Jumal aitab meid, Jumal kaitseb meid... Jumal näitab meile teed, et homme algaks uus päev, siis meil oleks järgmine päev hea olla. Siis mured ja pisarad kaovad kiiremini ära ja siis ärkad üles ja siis oled jälle omas maailmas. Siis kui kaob mured ja kurbus ära, siis mõtled, ooo, siis oled jube oma keskkonnas ja siis on jälle sõpradega koos juttu ajada või midagi niukest. (F)*

Teine osaleja võtab Jumala mõotme kokku lühidalt, kuid kõnekalt:

- *Hoiab inimest. (G)*

Vastajate jaoks seisnes Jumala tegevus inimese praktilises ja emotsionaalses toetamises. Jumalat tajuti kui kedagi, kelle poole saab pöörduda, kes aitab raskustes, kaitseb ja annab kindlustunnet.

Kokkuvõtvalt saab eelneva põhjal järeldada, et Jumal ei ole lihtsalt olemasolev või kujutletav, vaid ta on aktiivne tegutseja, kellel on inimese elus suunav ja korda loov roll. Jumal seostub moraalsete kriteeriumitega, aidates eristada õiget ja valet ning suunates inimest paremale käitumisele ja isegi sobivamale sõnakasutusele. Maliszewska (2019, 10) järgi tähendabki vabadus valida, kas suhestada Jumalaga või mitte, just seda, et inimene valib kas hea või kurja. Intervjuu tulemused viitavad, et Jumalaga suhtes olemine tähendab juba iseenesest kõrgemaid moraalinorme, väärtustena jäid kõlama vägivalla vältimine, sõbralik olemine ning vaikne ja üksteisest hooliv kooseksisteerimine. Sama on välja toonud Ćwirynkało ja teised (2024, 182): mõned nende uuringus osalejad seostasid usku just eetilise käitumisega, rõhutades heade tegude tegemist ja teiste abistamist näidates nii, et usk hõlmab ka moraalseid kohustusi ja vastutust teiste ees. Läbi empaatilise suhtumise teistesse toetab usk enesearengut, annab inimesele jõudu ja tugevdab eneseväärtustunnet (Ćwirynkało *et al.* 2024, 185). Ka minu uuringu vastustest tuli välja teadmine, et heatahtlik käitumine teiste suhtes juhib parema tulevikuni iseenda jaoks.

Teisalt ilmneb tulemustes aitamise, hoidmise, kaitsmise ja lohutamise roll. Jumal hoolitseb nii inimese vaimse ja füüsilise heaolu kui ka igapäevase olmelise poole eest. Ta kuulab muresid ja aitab raskusi ületada. Kuigi mõned uuringud viitavad, et puuetega inimesed võivad

leida tee religiooni poole just toimetuleku eesmärgil, ei tähenda see, et sellisel pöördumisel puuduks vaimne sisemine väärtus ja tähendus, sõltumata sellest, kas pöördumisega kaasnevad füüsilised või vaimsed väljakutsed (Venkatesan 2025, 2292). Venkatesan (2025, 2293) viitab siinkohal religioosse toimetuleku teooriale, mis eeltoodut selgitab. Kuna puuetega inimesed puutuvad sageli kokku igapäevaste väljakutsetega, mis panevad nad otsima oma elus tähendust ja väärtust, võib usk pakkuda neile selle juures lohutust ja jõudu, aidates neil oma kogemusi positiivselt tõlgendada; see tähendab, et inimesed kasutavad religioosseid uskumusi ja praktikaid stressi ja väljakutsetega toimetulemiseks, sealhulgas puuetega seotud olukordades (*Ibid.*, 2293).

Nii saavad siin kokku Jumala rolli kaks poolt. Ühest küljest on Jumalal normatiivne mõõde, ta ütleb inimesele mida tohib ja mida ei tohi teha. Teiselt poolt on tal praktiline- abistav külg, kus ta toetab inimest igapäevaselt erinevates eluvaldkondades.

3.3. Jumalaga suhtlemine, usulised praktikad ja nende emotsionaalne tähendus

See peatükk käsitleb seda, kuidas vastajad Jumalaga suhestuvad, milliste usuliste praktikate kaudu see suhe väljendub ning milline emotsionaalne tähendus neil praktikatel on.

Mitme vastaja jaoks väljendus suhe Jumalaga otseselt rääkimises. Järelikult ei pruugi palve alati tähendada keerulist usulist vormelit, vaid võib olla lihtsalt rääkimine Jumalaga. Näiteks avaldus ühe küsitletava jaoks side Jumalaga isiklikus ja otseses pöördumises. Ta ei räägi Jumalaga ainult selleks, et midagi öelda, vaid ka selleks, et saada suunda ja abi. Samal ajal paigutub Jumal vastaja kujutluses taevasse, mis viitab, et Jumalat mõtestatakse ühtaegu taevasse ja siiski ligipääsetava suhtluspartnerina:

- *Ma räägin taevas, kes seal näitab mulle teed, kuhu minna. (A)*

Ka teine vastaja kirjeldas Jumalaga rääkimist üsna loomuliku ja konkreetse tegevusena. Tema sõnul räägib ta Jumalast ja Jeesusest, samuti ristimisest ja leeritamisest- eesootavatest sündmustest. See näitab, et Jumalaga seotud suhtlus ei piirdu murede või kriisidega, vaid hõlmab ka tulevikuootusi ja olulisi eluetappe:

- *Jumalast ja Jeesusest... Ristimisest ja leeritamisest... Jah, nüüd varsti ongi. Varsti on, ma juba saan kätte. (E)*

Kolmas vastaja lisas sellele veel ühe huvitava nüansi. Ta ütleb, et kui Jumal oleks natuke noorem, oleks tema poole lihtsam pöörduda, nagu sõbra poole. Sellest võib järeldada, et vastaja tajub Jumalaga suhtlemist küll võimalikuna, kuid samas mõjutab teda see, millisena ta Jumalat ette kujutab. Jumalaga rääkimise lihtsus või keerukus on seega seotud ka vastaja jumalapildiga:

- *Ta võiks olla natuke noorem siis. Siis oleks lihtne tema poole pöörduda.*

Kui ta oleks nii vana, siis oleks veits nagu imelik... (C)

Enamus vastajaid ütlesid, et nad räägivad vahel Jumalaga. Ka toodi välja, et Jumalaga suheldakse näiteks joonistades, värvides või käsitööd tehes, see aitab Jumalaga olla, rahuneda, kurbust vähendada ja *siis ei tule nuttu peale* (G). Nende vastuste põhjal võib öelda, et Jumalaga rääkimine oli vastajate jaoks isiklik ja paindlik suhtlusvorm, mis võib olla seotud nii juhatuse otsimise, oma elu jagamise kui ka lihtsalt rahu otsimisega.

Lisaks *Jumalaga rääkimisele* kasutasid vastajad ka *palvetamise* sõna, see oli üks kesksemaid usulisi praktikaid, kuid selle vormid olid erinevad. Üks osaleja ütles, et ta palvetab iga päev ning teeb seda nii kirikus, kodus, surnuaias kui ka mõtetes. Lisaks näitas ta, et paneb palvetamise ajal käed kokku. Sellest ilmneb, et palvetamine on tema jaoks laiem isiklik harjumus, mis võib toimuda mitmesugustes kohtades ja olukordades:

- *Jah. Panen käed kokku niimoodi (näitab). (A)*

Teine vastaja kirjeldas palvet jällegi hoopis väga konkreetselt abi palumisena. Tema selge sõnastus näitab, et ta tajub palvet vahetu pöördumisena Jumala poole olukorras, kus inimene vajab abi. Palve ei ole usuline rutiin, vaid on seotud konkreetse kehalise või elulise probleemiga:

- *No näiteks, et Jumal tule võta mul, see näiteks kõhuvaevus võta ära...*

Ma arvan, et see on palvetamine... Et nagu, et... meie taevasa. Et tule võta see, palun tule võta see kõhuvaevus mult ära. (D)

Mitmed vastajad kirjeldasid palvetamisega kaasnevaid tundeid väga positiivselt. Palvetamine ei olnud ainult vormiline tegevus, vaid kogemus, millega kaasnesid meeldivad ja rahustavad tunded. Näiteks seostas üks vastaja palvetamisest kõneldes selle helge meeleoluga mis näitab, et usuline kogemus võib väljenduda ka kaudsete kujundite kaudu:

- *Ma tunnen seda, et ilus päev, et nagu lumine päev. (A)*

Sarnaselt kirjeldas ka teine vastaja palvetamise mõju. Palvetamisega kaasnev hõlmab nii inimese emotsionaalset kui kehalist enesetunnet. Palve toob kaasa soojustunde, sisemise rahunemise ja tasakaalu. Sellised kirjeldused osutavad, et vastajate jaoks on usulisel tegevusel lohutav ja toetav mõju:

- *Siis hakkab hingel hea ja soe... Ei, siis ma mõtlen kellelegi peale kui...
Ja siis südamerahu ja kui on soe, siis on... Jumal võtab... meie Jumala
palvet kuulata. (F)*

Sama osaleja jaoks on Jumalaga suhtlemine seotud kirikuruumiga. Ta alustas sõnadega *kui me käime kirikus*, mis näitab, et vähemalt osa tema palvekogemusest ja arusaamast Jumalaga suhtlemisest on seotud kirikliku keskkonna ja sealsete praktikatega. See tähendab, et kirik ei ole lihtsalt koht, kus käiakse, vaid koht, kus õpitakse ja kogetakse, kuidas Jumalaga olla. Vastaja kirjeldas usulist praktikat omaenda sõnadega, millest selgub, et tema jaoks on palve ja usulised toimingud tuttavad, isegi kui neid ei ole tal lihtne sõnastada. Lisaks rääkimisele ja abi küsimisele, tuleb siit vastusest välja palve moraalne ja vaimne tähendus. Küsitletav ütles, et kirikus mõtleb ta selle inimese peale, kes on talle oluline. Tema jutust selgub, et palve võib olla seotud andeksandmise, aga ka mälestamise ja lähedastele mõtlemisega. Ta ei kirjelda palvet ainult sõnadena, vaid liidab selle väga konkreetsete liigutuste ja märkidega: küünla süütamine ja käte risti panemine. See näitab, et usuline praktika toimub lisaks mõttele ja sõnale ka keha, esemete ja sümbolite kaudu:

- *Kui me käime kirikus, siis anname Jumala... Kas Jumala saab... Et
palvetad Jumalele, et siis Tema annab su patud andeks vä... No ma
vahepeal palvetan ja siis ma kus... Et panen küünla põlevad ja kui ma
käed panen niimoodi, siis... (pane käed risti) ma mõtlen sellele
inimesele... (F)*

Vastustest tuli välja ka see, et palvetamine ei ole kõigi jaoks ühtviisi loomulik, üks osaleja ütles, et ta ei ole kunagi palvetanud. Teine palvetab surnuaias ja mõtetes, aga kirikus on see tema jaoks raske. Kolmas palvetab tavaliselt kodus, vahel üksi, mõni kord koos emaga. Kaks vastajat palvetavad enamasti koos kirikuõpetajaga. Palvepraktika on omane enamustele vastajatele, kuid selle sagedus, vorm ja tähendus varieeruvad. Palvetamine on seotud enamasti teatud tundeseisundiga, selle kaudu otsitakse ja kogetakse rahu, soojust, kergendust ja emotsionaalset tasakaalu.

Kirikukogemused olid enamustes vastustes valdavalt positiivsed. Nagu palvegi puhul oli kirikus käimise sagedus ja tähendus erinev, kuid kirik ei olnud kellegi jaoks täiesti võõras ruum ja kuulus ellu vähemalt teatud ulatuses. Vastajad olid seal käinud kas jumalateenistusel, pühapäevakoolis, kooriga laulmas või kontsertidel:

- *Ei palvetanud ma ei ole, ma ei ole ainult laulsime, kooriga laulsime. (B)*

- *Kui on mingi kontsert... Aga kui ei ole mingi, siis ma ei lähe nagu... Jah, siis ma ei lähe. Mul ei ole nagu aega nüüd käia seal. Mul on kooli ja kõik asjad ja... (C)*

Mõnede jaoks seostus kirik eelkõige muusika, laulmise ja esteetilise kogemusega. Öeldi, meeldib *lauda kirikulaulusid* (A), meeldib *laulmised ja valgus* (B). Osade jaoks oli kirik just see koht, kus Jumalaga rääkida või oma muresid jagada. Vastused näitavad, et kirikut tajutakse kohana, kus saab end väljendada, otsida tuge ja jagada seda, mis on enda sees. Üks vastaja ütles, et talle meeldib oma kodukirikus ja seal käiakse selleks, et rääkida oma päevast:

- *Sest nad tahavad Jumalaga rääkida, et kuidas päev edeneb ja nii. Et mis tööd vaja veel ära teha. (A)*

Teine vastaja ütles lühidalt, et käib kirikus, sest:

- *Oma mured saab ära räägitud. (G)*

Kolmanda küsitletava jaoks väljenduski usk eelkõige osalemises kiriklikus praktikas ja konkreetsete toimingutes:

- *Ka jumalateenistused ja asjad... Et saad leeritada ja... See, armulaua see. Mis meil täna oli, see meeldis mulle täna. Siin... Sellepärast ma saaks ristitud ja leeritud Väiksema ma pole ristinud ennast... (E)*

Ühe osaleja jaoks oli kirik seotud rahunemise ja keskendumisega. Ta räägib kuulamisest, küünla süütamisest ja palvetamisest, mis viitab, et kirik võimaldab tal mõelda oluliste asjade peale ja olla tasakaalukam. Ta liigub kirikust ja palvest jutuga ema aitamise, vanemate vanaduse ja koduste tegemiste juurde. Suhe Jumalaga kandub üle arusaamaks, et tuleb aidata oma lähedasi ja hoolitseda nende eest. Tema usuline mõtlemine ja Jumala sõnade meenutamine seostuvad väga konkreetse heaolu- ja turvatundega. Jumala sõnadel on mõju sellele, kuidas ta mõistab oma elu, kodu ja suhteid lähedastega:

- *Et siis mulle meeldib kui see kirikukoguduse koor laulab... Ja siis mulle meeldib see, ma vaatas see, kes...see... tema ära kuulata ja siis... Kui ma kirikusse lähen, siis panen küünla põlema ja siis seal palvetan... Ma mõilen ainult, et kui mul on... Ma elan nii kaua, et kui mul vanemad veel on elus, et siis... Aga kui emal kodu vaja aidata, siis ma aitan lihtsalt emat ka, et muidu ta... Ema mul, nad on vanad, nad ei jõua ka teha. Siis peab vahest aitama ja vahest aitad puu korvi sisse tuua ja... Kui minu toad on soojad, siis on, siis on hea ja soe magada. Kui ma mõtlen nende Jumala sõnade peal, mida ta ütleb... Mulle meeldib see, kui kuulata seda nagu orelil muusikat, vaikset ja kuulad ja mõtled. Mõtled, kuidas Jumal*

on sinuga. Ja kes on sinu ümber nagu kodused või lähedased on minu ümber. Kodused, lähedased, ma saan nendega ilusasti rääkida. (F)

Lisaks esteetilisele elamusele ja võimalusele seal Jumalaga erinevatel teemadel rääkida, põimub kirikukogemus sageli inimese isikliku ja perekondliku maailmaga mõjutades seeläbi tema sotsiaalset ning emotsionaalset olemist. Ka otsesed hinnangud kirikus kogetud tunnete olid positiivsed:

- Mõnusamalt, hästi tunnen ennast... Jah, rahulik ja hästi. (B)

Mitmed vastajad tõid välja, et tunnevad ennast kirikus väga hästi ja heas tujus. Kirik on seotud hea enesetunde, rahu ja turvalisusega. Selles mõttes toimib kirik nende jaoks nii religioosse ruumina, kuid ka emotsionaalse rahunemise paigana.

Jumalaga rääkimise, palvetamisele ja kirikus käimise kõrval räägiti muudestki usulistest märkidest, mida võib tõlgendada väljakujunenud usupraktika osana. Näiteks toodi välja risti kandmise olulisust. Üks vastaja ütles, et risti kandmine on talle oluline, risti kandmine kaitseb teda ja ta tunneb, et siis on Jumal temaga. Selle põhjal võib eeldada, et rist on tema jaoks Jumala kohalolu ja kaitse märk, mis saadab inimest igapäevaelus. Ta ütles, et paneb risti kaela siis, kui läheb kodust välja:

- Siis kui järgmine päev on nagu tööle minemise päev, et ma panen risti kaela, et see saadaks, saadaks, mida igale poole. Tööle ja... jõulupidudele ja... (A)

Teine vastaja seostas risti kuuluvuse ja suhtega Jumalaga, mis väljendub materiaaalsete ja käegakatsutavate märkide kaudu, läbi konkreetse eseme, mida saab kanda, oodata ja omada. Ta ütleb, et tal ei ole varem ketti olnud (mõtleb selle all leeritamise päeval saadavat risti). Ristiga keti saamine on tema jaoks mingis mõttes uus asi ja tähtis, sest ta kuulub nüüd rohkem kiriklikku maailma ja tegu on usulise enesemääratluse tunnusega. Kõige huvitavam on tema ütlemine, *et Jumal usuks mind*. Tõenäoliselt väljendab see soovi olla Jumalale nähtav, Jumalale oluline või Jumalaga ühenduses. Teisisõnu, ristiga kett ei tähenda talle ainult seda, et tema usub Jumalat, vaid ka seda, et nende vahel tekib või kinnistub mingi vastastikune side:

- Ootan homset seda [ristiga] ketti. Ketti ootan... Jah, homme saan selle kätta. Seda ootan... On [tähtis], et Jumal usuks mind... Jah, mul pole olnud varem ketti. (E)

Märgiti ka Piibli olulisust. Sama osaleja ütles, et Piibli lugemine rahustab teda, ta rõhutab mitu korda, et tal on Piibel olemas, ilmselt on see tema jaoks tähenduslik ese, osa tema usulisest maailmast ning seotud emotsionaalse heaoluga. Piibli lugemine ei tähenda tema jaoks

ainult teadmiste saamist, vaid sel on eelkõige toetav funktsioon. See viitab, et Piiblit kogetakse pigem lohutuse ja sisemise tasakaalu allikana. Lisaks ei piirdu tema usuline praktika traditsioonilise lugemisega, vaid väljendub ka kaasaegsetes vormides. Vastaja räägib *Piibli värvimismängudest* telefonis, mis näitab, et Piibliga suhestumine võib toimuda ka mängulisel ja visuaalsel viisil. Veel väljendab ta huvi hakata lugema ka siis, kui tekst on soome keelne, mis tõendab tema valmisolekut usuliste materjalidega edasi tegeleda, isegi kui see ei ole lihtne:

- *Piibel. Mul on piibel ka olemas. Loed Piiblit, rahuned maha... Mul on ühed Piibli värvimismängud telefonis. Ma mängin neid. Ja mul on Piibel ka olemas... Jah, on praegu tahtsin hakata. Siin on midagi soomekeelset. Ma proovin lugeda.* (E)

Piibel ja rist kannavad vastajate jaoks olulist tähendust, kinnitavad suhet kasutaja ja Jumala vahel, tagavad Jumala igapäevase kohaolu ning pakuvad raskel hetkel lohutust.

Kokkuvõttes väljendub vastajate suhe Jumalaga väga erinevates praktilistes vormides. Jumalaga suheldakse nii palvetades kui lihtsalt rääkides, mõlemad on vastajate jaoks isiklikud ja paindlikud viisid, mille kaudu otsitakse abi, juhatust, rahu või jagatakse oma muresid. Jumalas soovitakse näha sõpra, kellelt küsida õiget suunda, kellega arutada tulevikumõtteid ning paluda tuge uute eluetappidega toimetulekul. Samas tuli välja, et vestlus Jumalaga võib omada ka rituaalset ja moraalselt sügavamat tähendust. Neid tulemusi toetavad ka eelnevad uuringud. Shogreni ja Rye (2005, 40) leidsid, et enamik nende uuringus osalejaid uskus Jumalasse, palvetas tema poole ja mõtles temale regulaarselt. Nad järeldasid, et intellektipuudega inimeste religioossus ei väljendu üksnes ühistes või koguduslikes tegevustes, vaid ka isiklikus suhtes Jumalaga, individuaalses palves ja privaatses usulises mõtiskluses (Shogren ja Rye 2005, 46). Ćwirynkało ja teised (2024, 185) väitsid, et intellektipuudega inimeste usulised hoiakud ja praktikad võivadki olla väga erinevad: osa inimesi kasutab kindlaid palvevormeleid, teised aga pöörduvad Jumala poole isiklikumal ja vabamal viisil; kirikus käimine võib olla tähenduslik, kuid mõnikord keeruline või mitte kõigile sobiv praktika.

Ka minu töös mängis olulist rolli kirikus käimine (olgu siis jumalateenistustel või kontsertidel), samuti usuliste esemete (nagu Piibel ja rist) kasutamine. Ćwirynkało ja teised (2024, 181) on välja toonud, et sellised usulised rituaalid ja nähtavad usupraktikad (näiteks kirikus käimine, armulaua osalemine, usupühade tähistamine ja palvetamine) toetavad arusaama iseendast uskliku inimesena. Nad rõhutavad, et intellektipuudega inimestele võib olla omane näha usku lahutamatuks sellega seotud rituaalidest ja käitumistest (Ćwirynkało *et al.* 2024, 182). Shogren ja Rye (2005, 48) näitavad samuti sümbolite olulisust ja ütlevad, et

intellektipuudega inimesed suudavad tuvastada erinevaid märke, mis esindavad nende uskumusi, sealhulgas nende arusaama Jumalast. Samuti tuli minu uuringus tuli välja, et kirikut, rituaale ja usulisi sümboleid võetakse oluliste vahenditena, mille kaudu on suhtlus ja side Jumalaga võimalik ning tema kohaolu tajutavam. Saadava kasuna rõhutati suuremat emotsionaalse rahulolu, kaitstuse ja lohutuse tunnet. Seda kinnitab Shogreni ja Rye (2005, 32) töö, osutades, et vaimsetes tegevustes osalemine võib pakkuda intellektipuudega inimestele märgatavalt toetavaid ja tähenduslikke kogemusi.

Valdavalt omasid kõik usulised praktikad vastajate puhul tugevat positiivset mõju emotsionaalsele heaolule. Toodi välja, et need aitavad rahuneda, vähendada kurbust, loovad kontakti nii Jumala kui lähedastega, tekitavad meeldiva, sooja ja helge tunde. Seost suurema rahulolutunde ja usuliste tegevuste vahel on leitud pea kõigis varasemates selle valdkonna uuringutes. Shogreni ja Rye (2005, 47) uuringus ilmnes, et osalejad palvetasid ja mõtlesid Jumala peale regulaarselt ning tugiteenuste pakkujate hinnangul aitas religioon neil paremini eristada head ja halba, jääda stressirohketes olukordades rahulikumaks, suurendada positiivsemaid tundeid ning vaimset ja psühholoogilist heaolu. Ćwirynkało ja teised (2024, 185) toovad esile, et usk võib olla intellektipuudega inimeste jaoks tugevuse allikas, eriti nõrkuse või raskuste hetkedel, palve ja muud religioossed praktikad aitavad taluda füüsilisi raskusi ja pakuvad emotsionaalset tuge. Sarnast mõtet rõhutab Venkatesan (2025, 2293), kelle järgi võivad vaimsed uskumused suurendada vastupidavust, soodustada positiivseid tundeid ja parandada eluga rahulolu. Sango ja Forrester-Jones (2022, 200) näitavad samuti, et kirikus käimine ja vaimsed praktikad võivad pakkuda psühholoogilist tuge võimaldades inimestel olla ühenduses nii pere ja sõprade kui ka üleloomuliku tasandiga ning annavad rahutunde keerulistel aegadel. Autorite hinnangul võib see kõik aidata kaasa intellektipuudega inimeste elukvaliteedile (Sango ja Forrester-Jones 2022, 201).

Ariela ja Layantara (2025, 341) ütlesid, et inimene, kes igatseb Jumala järele, peab seda vähemalt mingil moel väljendama. Ka käesolevas töös ei avaldu usk vastajate puhul ainult sisemise veendumusena, vaid on tihedalt seotud argielu, kehastunud praktikate ja konkreetsete tähenduslike märkidega. Suhe Jumalaga on vastajate jaoks praktiline, isiklik ja emotsionaalselt vajalik osa nende elumaailmast.

3.4. Usuliste tegevustega seotud õppimine ja sotsiaalne suhtlemine

Kuigi käesoleva uurimuse peamine fookus ei ole leerilaagri kui nähtuse analüüsil, selgub vastustest, et leerilaager moodustas olulise konteksti, milles mitmed usulised kogemused ja tunded said selgema kuju. Seda järgnev peatükk vaatabki.

Vastajad rääkisid, et leerilaagris said nad eelkõige teadmisi kristliku usu algtõdedest, nagu Jumal, Jeesus, kümme käsku ja armulaud. Samas on need teadmised alles kujunemisjärgus ning väljenduvad pigem põhimõistete ja meelde jäänud üksikasjade kaudu mitte süsteemse õpetusliku arusaamana:

- *Et Jumala poeg oli Jeesus, et Jeesus on Jumala poeg. Et tal olid need halvad jüngrid... Et sellega löödi Jeesus risti. (D)*
- *Armulaud... Mul meeldib... Misasi on armulaua talitus. (E)*

Saadud teadmisi esitati ka ebamäärase kokkupuutena, kuna isiklik suhe usuga on alles ebakindel või arenemas:

- *Mingist Jumalast ja... mai ei tea. Kuigi ma tegelikult ei ole usklik, aga... (C)*

Usupraktika väljendus ka usuteemade jagamises nii laagris kui väljaspool laagrit. Toodi välja, et sõpradega räägitakse vahel *Jumalast, Jeesusest ja Piiblist (A)*. Üks osaleja jutustas sõbrannale leerilaagrist kui *usuga seotud* asjast, seega leiavad usk ja Jumala teema aeg- ajalt käsitlemist ka sotsiaalses suhtluses. Ta arvestab sellega, et sõbranna ei pruugi Jumalat uskuda ja justkui proovib selgitada midagi, mille kohta ta teab, et teistel võivad olla teistsugused arusaamad:

- *Ma arvan, et minu üks sõbranna ütleb, et ei, ma ei usu teda [Jumalat], ja ma ei tea noh. Ma ütlesin, et okei, ma siis ole vait. Ma arvan, et ta ei oleks uskunud [Jumalat], kui ma oleks talle rääkinud sellest. Ma olen küll öelnud ühele sõbrannamale, et ma lähen leerilaagrisse, ta küsis, et aa, mis asi see on.... Ma nagu...et, aa, see on mingi usuga asi, et... usuga seotud. No, jah... Alguses on küll siukene eksju, et... Jumal küll või issand küll, et mis on, mis laager see veel on. (C)*

Jumalapilt areneb õppimise ja suhtlemise kaudu. Leerilaagris omandatud kristlikud põhimõisted aitavad Jumalat ja usku sõnastada, samas näitab usuteemadel rääkimine, et suhe Jumalaga ei jää alati vaid isiklikuks kogemuseks, vaid jõuab ka argisesse suhtlusesse.

Oluline ei olnud ainult õppimine, vaid ka laagri üldine õhkkond. Märjiti, et meeldis kõigis tegevustes osalemine ja eriti suhtlemisvõimalus teistega, uute inimestega kohtumine, oma suhtlemisoskuse arendamine ja parandamine, vanade sõpradega koos olemine ja uute sõprade leidmine:

- *Inimestega suhelda... (A)*
- *Lihtsalt meeldib siin olla... Inimesi näen siin. (B)*
- *Sõpradega koos olla... Uued sõbrad... Meeldivad, et nalja viskavad... Jah. [Nimi]ga sõbrad, rohkem sõbrustan... Kodus nii palju ei saa. (G)*

Samuti ilmnes, et laagri jooksul oli võimalik olla nii üksi kui ka koos teistega. Sellised vastused näitavad, et leerilaager võimaldas osalejatel kogeda usulist ja sotsiaalset ruumi viisil, mis arvestas ka nende erinevate vajadustega. Näiteks kirjeldas üks intervjuueritav, et talle meeldib vahel oma toas omaette olla, kuid samas läheb ta vaatama ka seda, mida kaaslased teevad:

- *Kui ma saan oma toas olla ilma, et keegi tuleb, lähme nüüd sinna, lähme nüüd sinna, siis on hea. Aga ma tulen ikka selles mõttes, et ma natuke olen ja siis ma lähen nüüd, et lähen vaata mida teised teevad... Mulle meeldib rohkem omaette. Teistega koos on ka tore aga... (C)*

Mitmed vastajad tõid välja ka konkreetseid tegevusi, mis neid laagris kõnetasid. Meeldisid näiteks joonistamine, värvimine, laulmine, jalutamine, saun ja olümpiamängud:

- *Saab joonistada ja olümpiamängud olid ägedad. Kuna ma sõin paar tundi tagasi, sõin suppi päris kõvasti, siis ma seekord päris palju ei võtnud. Kui tuleb kõht liiga täis, siis on kehva. (D)*
- *Värvida just hakkan varsti. Ma leidsin mingid... Keegi ei värvi ju, pole aega selliste tegevustel. Näiteks värvimine rahustab... Puslesid ja. Jah... Mu õel oli see värviraamat... Tikandid... Jah, paremaks. Mulle meeldib siin olla... (E)*

Üks osaleja kirjeldas, et laagris meeldis talle jalutamas ja saunas käia, samuti leidis ta tegevust korraldades kaaslastele filmiõhtu. Ta ei olnud laagris ainult vastuvõtja rollis, vaid ka kogukondliku õhkkonna looja, see on seotud enesekindluse, sotsiaalse aktiivsuse ja suhtlemisoskuse kasutamisega:

- *Noh, noh, noh. Laagris. Meeldib näiteks jalutada käija, näitaks saunas käia. Siia vahel ... Ma olen loonud filmiõhtu nendele ja loodnud... Ja midagi midagi... Söögid on head. (B)*

Need vastused näitavad, et leerilaager pakub keskkonda, kus temaatilised ühistegevused ja turvaline õhkkond toetavad sotsiaalset arengut ja enesehinnangut.

Sotsiaalsele mõõtmele lisaks tuli vastustest esile ka leerilaagri rahustav ja meeleolu parandav mõju. Üks vastaja ütles, et laagris on tema *hing muutunud rõõmsamaks* (A), teine tõi välja, et laagris on ta *rahulik* (C), kolmas vastas, et *ei taha äragi minna* (E). Samuti kirjeldas neljas, et *rahulikuks olen jäänud* (G), samas kui kodus on ta sageli närviline.

Osalejad kirjeldasid laagris oldud aega enamasti väga positiivselt, kasutades väljendeid nagu *hästi* (B), *mõnusalt* (B), *äge* (D) ja *väga heas tujus* (E). Seetõttu võib leerilaagrit vaadelda taustana, kus usk seostus rõõmu, rahu, kuuluvusega ja kus sai kogeda lähedust nii Jumala kui teiste inimestega.

Lisaks enesetunde paranemisele toodi välja ka sisemist arengut. Leerilaagrit kogeti kohana, kus inimene võib tunda end paremini kui tavapärases igapäevaelus:

- *Ikka. Laagris alati muutub... (G)*
- *Ma muutun järgjärg paremaks.. Ma loodan, et mu tervis läheb järjest paremaks, et siis ma saan paremini kõndida... Mulle on väga hästi, et saan kõigega hakkama. Kui ma söön, siis söögid on päris head... Rõõmus on kui... Ei ole kurb, ma tavaliselt saan kõigega hakkama. (F)*
- *Heas. Laager on siin päris kiirelt läinud... Et siin on palju tegevust... Aga siin läheb väga kiirelt... Et esimene laager oli jumala äge. Palju tegevust. Saime matka teha. Täna saime Tallinnas käia. Siis homme on leeritamine, mis mul on ka esmakordne. (D)*

Omavaheline suhtlus, tegevused ja jagatud usulised kogemused lubavad Jumala lähedust kogeda ka läbi turvalise ja toetava kogukonna, pakkudes rõõmu, rahu ja arengut.

Kokkuvõtteks, leerilaager mõjus osalejatele tervikuna väga hästi ning toetas nii nende emotsionaalset heaolu kui ka sotsiaalset kaasatust. Vastused näitavad, et laager pakkus rõõmu, head tuju ja vaheldust, kuid samal ajal ka võimalust rahuneda, omaette olla ja end turvaliselt tunda. Oluliseks osutusid nii sõprusuhted, ühised ettevõtmised, kui ka rahustavad tegevused nagu joonistamine ja värvimine, mille ajal sai Jumala peale mõelda.

Varasemad uurimused toetavad käesoleva töö tulemust, et usulistesse tegevustesse kaasatus võib olla intellektipuudega inimeste jaoks oluline mitte ainult usuõpetuse omandamise, vaid ka heaolu, kuuluvustunde, enesekindluse ja sotsiaalse suhtlemise seisukohalt. Shogreni ja Rye (2005, 44) järgi pakub osalemine koguduse hariduslikes,

sotsiaalsetes ja suhtlemist toetavates tegevustes intellektipuudega inimestele võimalusi kogukonnaga suhtlemiseks, sõprussuhete loomiseks ja loomulike tugivõrgustike kujunemiseks. Ćwiryńkało ja teiste (2024, 182) järgi on intellektipuudega inimeste usumõistmises väga oluline religiooni sotsiaalne ja kogukondlik mõõde, ühistes tegevustes osalemine aitab inimesel mõista, mida usk tähendab, ning kogeda kuuluvust usklike kogukonda. Mitmed autorid järeldavad, et koguduse tegevustes osalevad intellekti- ja arengupuudega inimesed võivad olla aktiivsed liikmed isegi kui nende osalemine piirdub sageli mõne konkreetse tegevusega, näiteks jumalateenistuste, usuõppe või sotsiaalsete kogunemistega, religioon ja vaimsus on selle läbi oluline osa nende identiteedist ja igapäevaelust (Carter ja Boehm 2019, 50). Nii aitab koguduses osalemine rahuldada inimese põhivajadusi, nagu turvalisuse, kuuluvuse ja armastuse vajadus (Ool 2009, 36). Eelkõnelejatega nõustuvad Sango ja Forrester-Jones (2022, 199): religioossetes ja vaimsetes praktikates osalemine on intellektipuudega inimestele oluline ka sotsiaalsete ja kogukondlike hüvede pärast, see toetab sõprussuhete kujunemist ning tugevdab kogukonna- ja kuuluvustunnet. Tänapäeval peetaksegi juba üha olulisemaks puudega inimesi kaasavaid religioosseid praktikaid, mis toetavad nende vaimset heaolu ja kogukonda kuulumist, puude mõistmine religioossetes kontekstis on muutunud kaasavamaks ning peegeldab laiemat ühiskondlikku muutust (Venkatesan 2025, 2292).

Seega ei toiminud leerilaager ainult usulise õppimise paigana, vaid ka keskkonnana, mis aitas osalejatel end paremini tunda, rõõmsamaks muutuda ja kogeda kuuluvust. Selles mõttes aitab leerilaagri kogemus paremini mõista, kuidas usulisse ellu kaasatus annab ühest küljest intellektipuudega inimestele õpetuslikke teadmisi, kuid teisest küljest omab suur väärtust emotsionaalselt toetava ja sotsiaalselt tähendusliku olustikuna. Leerilaagri meeleolu võib laiemalt seostada ka koguduse ja usulise kogukonna eluga. Kui keskkond on turvaline, arusaadav ja osalejate vajadustega arvestav, toetab see intellektipuudega inimeste suhtlemist, enesekindlust, kuuluvustunnet ja usulist eneseväljendust. Nii võib leerilaagri põhjal järeldada, et koguduslik kaasatus ei tähenda üksnes jumalateenistusel viibimist, vaid ka võimalust osaleda ühistes tegevustes, luua suhteid ja kogeda ennast kogukonnale vajaliku liikmena.

3.5. Jumal, surm, lein ja lahkunute tähendus jumalapildi osana

Ühe kõige tugevama ja erilisema joonena ilmnes uurimismaterjalis Jumala seostamine surma, leina ja lahkunud lähedastega. Kui varasemates peatükkides joonistus Jumal välja aitaja, hoidja, kuulaja ja suhtluspartnerina, siis siin peatükis avaneb jumalapildi teine, väga sügav mõõde, kus Jumal on seotud küsimusega, mis saab inimesest pärast surma, kas surnud on mingil teisel viisil olemas, kas nad kuulevad elavaid ning kuidas nendega jätkuvalt suhestuda.

Mitme vastaja puhul haakub Jumala peale mõtlemine eelkõige lahkunud lähedaste meenutamisega. See tähendab, et Jumal on neile teatud mõttes sild elavate ja surnute vahel. Ühest vastusest selgub, et surnuaed ei ole ainult mälestamise paik, vaid ka jätkuva suhte ruum, kus lahkunuga rääkida saab. Sama vastaja seob ema surma otseselt taevaga, mis näitab, et Jumala kohta käivad kujutlused annavad võimaluse paigutada surm tähenduslikku usulisse raamistikku:

- *Näiteks surnuaias räägin enda emaga, kuidas tema sinna taevasse läks.*

Kõiki asju räägin. (A)

Sarnane side tuleb esile ka teise vastaja puhul, kelle jaoks Jumala peale mõtlemine toob talle kõigepealt meelde surnud vanaema ja hingede järgi saab aru, et Jumal on olemas:

- *... vanaema näiteks surma jaoks jah... .. hingedest. Hingede peale, näiteks... Jah, hingide peale (B)*

Neist vastustest saab välja lugeda, et osade jaoks kinnitavad Jumala olemasolu just surnud ja hinged. Jumal muutub nende jaoks mõeldavaks ja tõeliseks seeläbi, et on olemas surm, hinged ja küsimus sellest, mis saab inimesest pärast siit ilmast lahkumist.

Väga ilmekalt põimuvad ühes vastuses lahkunud ema ja Jumala kuulamise küsimus omavahel. Ta ei tea, kas Jumal kuuleb teda, aga võib-olla kuuleb hoopis lahkunud ema. Osaleja lisab kohe juurde ka ebakindluse noodi: ema ei ole hauas, vaid urniga vanaema kodus, võib-olla ta on kuskil, võib-olla kuulab, võib-olla tuleb külla, aga tegelikult ei ole kindel. Vastus liigub kuulmise, kohalolu, kummitamise ja kõleda tunde vahel, surnud ema jätkuva olemasolu võimalus on vastaja jaoks korraga lohutav aga samas ka ebamäärane. Siit kumab läbi eksistentsiaalne soov uskuda, et lahkunu on alles, kuuleb ja võib olla lähedal, kuid samal ajal on raske seda kuidagi mõista:

- *Ma olen mõelnud nii, et vaata, mu ema on surnud, onju. Ma olen mõelnud, et mu ema mingi kuulab... Jah. Surnud inimesed ju ikka nagu kuulevad. Kuigi ta ei ole hauas. Ta on selle... Sellel, mis selle koha nimi*

nüüd on. Urniga on ta vanaema kodus. Ja siis noh, ikkagi nagu ma mõtlen, et äkki ta on kuskil, äkki ta kuulab mind... See ma, tead, vaata, inimene, nagu kui inimene ära sureb on ju, siis ta ju tuleb mõnes mõttes, nagu heas mõttes, nagu kummitama. Ma olen vähemalt kuulnud. Aga mind ei ole ta kummitama tulnud, sest ta ei ole hauas... Nagu ta tuleb nagu külla... Aga mul ei ole ta siia maani käinud. Mul vahel on tunne, nagu enda toas siuke tunne, et nagu siin toas on keegi, peale minu, et nagu selline kõle tekib. Kõle tunne või nii... (C)

Leina läbitöötamatus tuleb eriti teravalt välja alltoodud vastuses, mis ei ole lihtsalt meenutus lahkunust, vaid selles väljendub surma püsivus ja lõpetamatus. Jumala peale mõtlemine toob selle vastaja jaoks esile otsese leina. See on oluline, sest näitab, et jumalapilt võib olla tihedalt ühendatud inimese valukogemusega. Jumala nimetamine puudutab tema jaoks kõige valusamat kaotust:

- *Jah, see õega juhtus... Matsin maha... surnuaeda. Ma pole veel üle saanud... Õde ei saa üle kunagi. (E)*

Ühelt poolt ütleb vastaja, et saab Jumala olemasolust aru *surnute järgi*, mis taas viitab, et surm ja lahkunud lähedased toimivad Jumala olemasolu alusena. Teiselt poolt ütleb ta, et usuteemade juures on raske mõista just surnuid puudutavat. Lahkunud lähedaste tagasitulekut soovitakse, kuid samas teatakse, et seda ei juhtu. Usuline mõtlemine on küll lohutus leinale, kuid avab ka keerulise ala, kus soov, usk ja tegelikkuse kogemus põrkuvad:

- *Jumala, surnute järgi... Surnutest... Et tuleksid minu juurde tagasi... Ei saagi, ei saagi, nad jäävad hauda. (E)*

Järgmine vastaja räägib lahkunute teemast teistmoodi, kuid samuti väga sügavalt. Ta räägib, et kui ta kuulab muusikat või võtab raamatu lahti, siis mõtleb ta nende peale, keda enam ei ole. Samuti seostab ta jõuluajal surnuaial käimist ja hingede peale mõtlemist lahkunud lähedaste meenutamisega. Ta ütleb, et surnutega enam rääkida ei saa, sest nende hing on juba *purunenud*, kuid samas lisab, et need, kes on taevas, puhkavad. Tal on oma kogemuse kaudu kujunenud arusaam, milles surnud on korraga kadunud, mälus alles ja taeva mõiste kaudu siiski kuhugi paigutatud:

- *Ma mõtlen kui... Ma mõtlen, et kui ma panen mingi muusika mängima, siis ma mõtlen, sellele inimesele, kes on minuga kõik inimesed olnud, kes on siia ilma jäänud aga need surnud, kes on ära kadunud, nendega ma ei saa rääkida, sest nemad.. nende hing on... nende hing on juba purunenud... kes on taevas, siis need puhkavad... Et siis... Et siis, kui*

ma surnuaiale lähen siin ma... Et siis ma... Me käime nagu igal jõuluajal surnuiais, siis... siis mõtleme nende hingede peale, kes... kes on siin mulla all, siis ise mõtled tema peale... Kui armas lähedane ta mulle oli... Vahel kui mingi raamatu lahti võtan, siis loen, siis mõtlen selle inimese peale, keda enam ei ole meie seas. (F)

Üks osaleja kirjeldab otseselt oma valu: ta hoidis hommikul nuttu tagasi, mõtles emale ja vennalastele. Tema vastuses on mitu olulist mõõdet korraga. Esiteks elab lahkunu edasi südames, mälus ja taeva kujutluses. Teiseks väljendub side lahkunuga materiaalsete ja rituaalsete tegevuste kaudu, nagu küünla süütamine. Kolmandaks ei ole tema lein lõpetatud, vaid kestab edasi ja vajab toimetulekuviise. Käeline tegevus aitab tal kurbust vähendada ning olla samal ajal nii Jumala kui emaga seotud. See näitab, et usuline kogemus võib olla leinaga toimetuleku oluline osa ka siis kui valu ise ei kao:

- *Ema on hinge südames... Jah. Emat enam ei ela... Jah. Ma hoidsin tagasi hommikul, oleks nutma hakanud. Me hoidsin tagasi... Ema ja vennalaste peale... Ja ema taevast näeb. Ema hing taevasse läks. Taevast näeb... Ja küünalt ka põletan. Tee küünlasi. Isegi mitu korda olen kirikusse viinud teeküünlad põlema... Ema on minuga... Käsitöö juures.. Siis ei tule nuttu peale. Pidevalt on nutt, mina olen arstidele ka rääkinud, arstid.... ei see, ei aita rääkimine... (G)*

Vastustest tuli välja, et lahkunud lähedased ei ole vastajate jaoks minevikku kuuluvad inimesed, vaid on jätkuvalt tähenduslikud. Neid meenutatakse, nendega räägitakse, nende peale mõeldakse ning nende olukorra pärast tuntakse jätkuvalt muret, nii moodustavad nad intellektipuudega inimeste usulisest maailmast suure osa, kus Jumala kaudu püütakse surmast aru saada.

Varasemate uurimuste järgi võivad intellektipuudega inimeste surmakäsitlust kujundada nii kultuurilised kui ka religioossed arusaamad, surma võidakse mõista näiteks vabanemisena maistest raskustest, üleminekuna taevasse, eksistentsi muutumisena või kohtumisena Jumalaga (Parchomiuk, Ćwirynkało ja Żyta 2025, s.n.). Ka minu töös selgus, et jumalapilt põimub kujutlusega, et lahkunud võivad olla taevas, näha, kuulda, tulla külla või vähemalt mingil viisil edasi olemas olla. Jumala, taeva, hinge ja surnutega seotud kujutluste kaudu püüti mõtestada kaotust, väljendada igatsust ning hoida alles sidet lahkunutega.

Jumalat puudutav toob küll lohutust, aga ka küsimusi ja raskust. Kas surnud kuulevad? Kas nad tulevad külla? Kas nad näevad taevast? Kas nad jäävad hauda? Need küsimused näitavad, et usk ei kõrvalda surmaga seotud ebakindlust täielikult. Pigem loob see ruumi, kus leina, igatsust ja lootust saab üldse väljendada. Nii võib öelda, et Jumal on osalt lootuse kandja, osalt aga ka see, mille ümber surmaga kokku kuuluvad valu ja segadus koonduvad.

Juba eelmainitud Parchomiuki, Ćwiryńkało ja Żyta läbi viidud uurimus näitab, et surm ja lein on intellektipuudega inimeste kogemusmaailmas olulised ja tähenduslikud teemad. Nende uuringus ilmses, et intellektipuudega inimesed on teadlikud lähedaste kaotusest, kogevad leina ning on võimelised surma mõtestama, kuigi nende arusaamad võivad olla erineva sügavuse ja selgusega. Mõned osalejad mõistsid surma eelkõige keha lõpliku lõpuna või elu loomuliku osana, teised aga seostasid seda religioossete kujutlustega, nagu taevas, põrgu, puhastustuli, hing või kohtumine Jumalaga. Tulemused tõid esile ka selle, et lähedase surm ei tähenda intellektipuudega inimeste jaoks alati suhte täielikku lõppu. Ka nende uuringu mitmed osalejad kirjeldasid, et tunnevad lahkunuga jätkuvat sidet, nad räägivad temaga, usuvad, et lahkunu kuuleb, näeb, kaitseb või on mingil viisil endiselt kohal. Samas ei olnud see side, nagu tuli välja ka minu töös, alati ainult lohutav, sest mõne osaleja puhul oli lein jäänud pikaks ajaks läbi töötamata. Sarnaselt minu vastajatele, kasutasid ka Parchomiuki, Ćwiryńkało ja Żyta uuringus osalejad leinaga toimetulekuks erinevaid viise, näiteks nutmist, palvetamist, kalmistul käimist, mälestusesemete või fotode hoidmist, muusika kuulamist, omaette olemist või praktilistesse tegevustesse süvenemist. Religioossed uskumused ja praktikad võivad pakkuda küll tähendust ja tuge, kuid need ei kaota tingimata leina ega surmaga seotud ebakindlust. (Parchomiuk, Ćwiryńkało ja Żyta 2025, *s.n.*)

Minu uurimuse intervjuud näitasid, et intellektipuudega inimesed võivad surma ja lahkunud lähedasi mõtestada religioossete kujutluste kaudu, nagu taevas, hing, Jumal ja jätkuv side. Vastajate jaoks ei tähendanud lähedase surm suhte täielikku katkemist, lahkunutega räägiti, nende peale mõeldi, nende pärast süüdati küünlaid ning neid kujutleti mingil viisil endiselt kohalolevana. Haideri ja Zamani (2024, 1519- 1524) uuring toetab seda mõtet, näidates, et intellektipuudega noorukid mõtestavad surma ja leina suuresti just religioosse raamistiku kaudu ja selle tõttu osutuvad sellega toimetulekul tähtsaks religioossed praktikad, emotsionaalne ja sotsiaalne tugi ning tegevused, mis aitavad tähelepanu kaotuselt kõrvale juhtida.

Oluline järeldus on, et intellektipuudega inimeste surma- ja leinakogemusi ei saa taandada piiratud mõistmisvõimele. Nad vajavad võimalust rääkida surmast, osaleda hüvastijätku- ja mälestusrituaalides ning saada tuge kaotustega toimetulekul (Parchomiuk,

Ćwiryńkało ja Żyta 2025, *s.n.*). Rõhutatakse kaasavate praktikate ja teadliku ettevalmistuse vajadust, et intellektipuudega inimesi ei jäetaks surma ja leina puudutavatest kogukondlikest ning religioossetest tegevustest kõrvale (Parchomiuk, Ćwiryńkało ja Żyta 2025, *s.n.*). Venkatesani (2025, 2294) järgi aitab eksistentsiaalne vaatenurk mõista, kuidas vaimsus ja palve võivad toetada inimest elu tähenduse, eesmärgi ja raskustega seotud küsimustes ja aidata tugevdada vastupidavust ning toimetulekut. Ka Shogreni ja Rye (2005, 48) uuring osutab, et religioon võib intellektipuudega inimeste jaoks olla oluline vahend elusündmustega toimetulekul ja aidata taluda erinevaid olukordi.

McEvoy, MacHale ja Tierney leidsid oma uuringus sama, mis eeltoodud autorid. Nimelt, et religioossed uskumused võivad intellektipuudega täiskasvanute jaoks olla oluline viis surma ja kaotuse mõistmiseks, usutakse surmajärgsesse ellu või hinge edasikestmisse, mis aitab leinalle tähendust anda. Samas rõhutavad nad, et religioosne tõlgendus ei tähenda alati surma bioloogilisest lõplikkusest täielikku arusaamist. Seetõttu vajavad intellektipuudega inimesed leina ajal nii tundlikku ja individuaalset tuge kui ka neile arusaadavat teavet surma, haiguse ja keha toimimise kohta. Religioosne ja vaimne raamistik võib olla oluline tähendusloome allikas, kuid selle kõrval tuleb toetada ka surma tegeliku ja bioloogilise poole mõistmist. (McEvoy, MacHale ja Tierney 2012, 199- 201)

Kokkuvõttes moodustab surma ja leina teema intellektipuudega inimeste puhul ühe keskseima jumalapildi mõõtme. Jumalapilt ei väljendu ainult omaduste või praktikate kaudu, vaid ka läbi selle, kuidas inimesed mõtestavad surma. Jumalat tajutakse küll hea, aitava või suunava olendina, aga suures osas ka selle kaudu, kuidas mõistetakse lahkunud lähedasi, hinge, taevast ja surnutega seotud jätkuvat sidet. Vastajate jaoks näib usk Jumalasse pakkuvat võimalust loota, et lahkunutega on kõik hästi, et nad kuulevad, näevad või on kusagil alles. Kuid see lootus ei kaota leina ega tee surma täiesti arusaadavaks. Nagu kinnitavad ka varasemad uuringud, tuleb intellektipuudega inimeste leina ja surmaga seotud usulisi arusaamu võtta tõsiselt ning toetada neid nii religioosse tähendusloome kui ka arusaadava selgituse ja kaasavate praktikate kaudu.

Uurimistulemused näitavad, et intellektipuudega täiskasvanute jumalapilt kujuneb mitme omavahel seotud mõõtme kaudu. Jumalapilt väljendub selles, millisena Jumalat ette kujutatakse, milliseid omadusi talle omistatakse, kuidas tema olemasolu mõistetakse ning millist rolli nähakse tal inimese igapäevaelus. Vastajate jaoks on Jumal enamasti hea, hooliv, kaitsev ja toetav, kuid samal ajal võib tema olemasolu tekitada ka küsimusi, kõhklusi ja sõnastamisraskusi. Jumalapildi olulise osa moodustavad ka Jumalaga suhtlemine, palvetamine,

kirikus käimine, usulised sümbolid ja muud praktikad, mille kaudu Jumala lähedust kogetakse ja oma usku väljendatakse. Samuti selgus, et jumalapilt kujuneb ühiste usuliste tegevuste ja kogukondliku koosolemise kaudu, mis toetavad õppimist, suhtlemist, kuuluvustunnet ja emotsionaalset heaolu. Eraldi olulise mõõtmena tulid esile surm ja lein. Jumal, taevast, hing ja lahkunud lähedastega seotud jätkuv side aitavad vastajatel aru saada kaotusest, igatsusest ja lootusest. Seega koosneb uuritavate jumalapilt nii kujutlustest, teadmistest ja usulistest praktikatest kui ka tunnetest, suhetest, argielulistest kogemustest ning eksistentsiaalsetest küsimustest. Just nende mõõtmete põimumine näitab, et intellektipuudega inimeste jumalapilt on mitmekihiline, isiklik ja teoloogiliselt tõsiseltvõetav.

Kokkuvõte

Käesoleva magistritöö eesmärk oli uurida intellektipuudega inimeste jumalapilti. Töö põhineb seitsmel intervjuul leerilaagris osalenud intellektipuudega täiskasvanuga ning laagris läbi viidud osalusvaatlusel. Andmete analüüs lähtub kvalitatiivse sisuanalüüsi põhimõtetest.

Töö käsitleb jumalapilti laiemalt kui vaid teadmiste kogumit Jumala kohta. Jumalapilt tähistab siin inimese isiklikku arusaama, kujutlust ja kogemust Jumalast. Selline lai käsitus osutus intellektipuudega inimeste uurimisel vajalikuks, sest nende vastused ei olnud alati süsteemsed ega teadmiste poolest täpsed, kuid neis ilmnesis selged tähendused, tunded ja arusaamad Jumalast.

Uurimistulemuste analüüs tõi välja peamised teemad, mille kaudu uuritavate jumalapilt avaldus: Jumala kuju, omadused ja olemasolu; Jumala roll inimese elus; Jumalaga suhtlemine ja usulised praktikad; usuliste tegevustega seotud õppimine ja sotsiaalne suhtlemine; ning surm ja lahkunud jumalapildi osana.

Esimene uurimisküsimus küsis, milline on intellektipuudega inimese käsitus Jumalast ja tema olemasolust. Tulemused näitasid, et vastajate jumalapilt on kujunenud isiklike kogemuste, suhete ning usuliste ja argieluliste tähelepanekute koosmõjus. Jumalat tajuti lähedase, kaitsva ja igapäevaelus kohal olevana. Tema olemasolu mõisteti looduse, taeva ja maa, pühade, igapäevase kohalolu kaudu. Jumala roll ühendas vastajate jaoks moraalse suunamise ja praktilise abi, ta aitab eristada õiget ja valet ning samal ajal toetab inimest argipäeva tegemistes.

Teine uurimisküsimus keskendus sellele, kuidas intellektipuudega inimesed kirjeldavad oma suhet Jumalaga ning milliseid praktikaid nad Jumalaga suhtlemisel kasutavad. Suhe Jumalaga väljendus vastajatel konkreetsete praktikate kaudu, nagu palvetamine, Jumalaga rääkimine, kirikus käimine, risti kandmine, Piibli lugemine, küünla süütamine ja lahkunute meenutamine. Need praktikad pakkusid rahu ja toetasid oluliselt emotsionaalset heaolu.

Kolmas uurimisküsimus puudutas seda, kuidas usulistes tegevustes osalemine mõjutab jumalapilti ja üldist enesetunnet. Leerilaagri näitel ilmnis, et turvaline ja arusaadav usuline kogukond toetab osalejate kuuluvustunnet, enesekindlust, rõõmu ja usulist eneseväljendust. Ühistes tegevustes osalemine võimaldab mõista, mida usk inimese jaoks tähendab, toetades nii inimese arusaama Jumalast.

Neljas uurimisküsimus küsis, millised teemad religiooni juures valmistavad raskusi mõistmisel. Siin osutusid kõige tähenduslikumaks surma, leina, hinge ja lahkunud lähedastega seotud teemad, moodustades olulise osa intellektipuudega inimeste jumalapildist. Jumal, taevas ja usk aitavad neil kaotust, igatsust ja jätkuvat sidet lahkunutega mõtestada, kuid ei kõrvalda täielikult leina, valu ega ebakindlust.

Tulemused näitavad, et intellektipuudega inimeste jumalapilt ei saa hinnata ainult abstraktse mõtlemise või sõnalise väljendusoskuse alusel. See kujuneb kogemuste, suhete, sümbolite, praktikate, kogukondliku osalemise ja eksistentsiaalsete küsimuste koosmõjus. Intellektipuudega inimeste jumalapilt on uurimisväärne, sisukas ja teoloogiliselt tõsiseltvõetav. Nende teadmised on olulised nii teaduslikult kui ka koguduslikus töös.

Töö tulemuste põhjal võib teha ka praktilisi ettepanekuid. Religioonialases õpetustöös on oluline intellektipuudega inimeste puhul kasutada lihtsat keelt, konkreetseid kujundeid, kordust, sümboleid, käelisi ja kogemuslikke tegevusi. Õpetust ei tohiks taandada ainult teadmiste edasiandmisele, vaid see peaks arvestama ka emotsionaalse turvalisuse, suhtlemise, kuuluvuse ja osalemise vajadusega. Koguduslikus elus võiks pakkuda intellektipuudega inimestele võimalusi mitte ainult jumalateenistusel viibida, vaid ka aktiivselt osaleda, suhelda, küsida, palvetada, laulda, luua, meenutada ja anda neile võimalus tunda end kogukonnas vajaliku liikmena. Erilist tähelepanu tuleks pöörata surma käsitlemisele, intellektipuudega inimestel peaks olema võimalus saada nende vajadustele ja võimekusele vastavat leinanõustamist ning hingehoidu. Samuti vääriks leinaga toimetulek intellektipuudega inimeste puhul edaspidist uurimist.

Kasutatud allikad ja kirjandus

Teaduskirjandus

- Ariela, Jessica ja Jessica Novia Layantara. 2025. „Cognitive Disability and the Image of God: An Explorative Appraisal from the Multifaceted Perspective“. *Journal of Disability & Religion* 29 (3): 332- 353. <https://doi.org/10.1080/23312521.2025.2512520>.
- Carter, Erik W. ja Thomas L. Boehm. 2019. „Religious and Spiritual Expressions of Young People with Intellectual and Developmental Disabilities“. *Research and Practice for Persons with Severe Disabilities* 44 (1): 37- 52. <https://doi.org/10.1177/1540796919828082>.
- Ćwirynkało, Katarzyna, Monika Parchomiuk, Agnieszka Żyta, Katarzyna Andruszkiewicz ja Marta Kosecka. 2024. „Exploring Faith and Religion in the Narratives of Individuals with Intellectual Disabilities“. *International Journal of Special Education* 39 (2): 178-187. <https://doi.org/10.52291/ijse.2024.39.31>.
- Denzin, Norman K. ja Yvonna S. Lincoln. 2005. „Introduction: The Discipline and Practice of Qualitative Research“. Rmt Norman K. Denzin ja Yvonna S. Lincoln (toim), *The SAGE Handbook of Qualitative Research*, 1- 29. Thousand Oaks: Sage.
- Flick, Uwe. 2006. *An Introduction to Qualitative Research*. 3. tr. London: Sage.
- Haider, Noor-ul-ain ja Noshi Iram Zaman. 2024. „Bereavement among Adolescents with Intellectual Disability: A Qualitative Study“. *OMEGA - Journal of Death and Dying* 88 (4): 1515- 1529. <https://doi.org/10.1177/00302228211065275>.
- Laherand, Meri-Liis. 2010. *Kvalitatiivne uurimisviis*. 2. tr. Tallinn: OÜ Sulesepp.
- Lehtsaar, Tõnu. 2013. *Sissejuhatus religioonipsühholoogiasse*. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.
- Lifshitz, Hefziba, Izhak Weiss, Sara Fridel ja Rivka Glaubman. 2009. „Why Individuals with Intellectual Disability Turn to Religion: Behavioral and Psychological Motives of Adolescents and Adults“. *Education and Training in Developmental Disabilities* 44 (2): 196- 206.
- Maliszewska, Anna. 2019. „Imago Dei in People with Profound Intellectual Disabilities“. *Theologica Xaveriana* 69 (188): 1- 26. <https://doi.org/10.11144/javeriana.tx69-188.idppid>.
- McEvoy, John, Rosemary MacHale ja Edel Tierney. 2012. „Concept of Death and Perceptions of Bereavement in Adults with Intellectual Disabilities“. *Journal of Intellectual Disability Research* 56 (2): 191- 203. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2788.2011.01456.x>.
- Ool, Tiina. 2009. *Intellektipuudega inimeste leeritöö Eesti Evangeelses Luterlikus Kirikus*. Magistritöö. Tallinn: EELK Usuteaduse Instituut.

- Orn, Jüri. 2010. „Saateks“. Meri-Liis Laherand, *Kvalitatiivne uurimisviis*, 3-4. Tallinn: OÜ Sulesepp.
- Parchomiuk, Monika, Katarzyna Ćwirynkało ja Agnieszka Żyta. 2025. „Understanding Death: Inclusive Insights From Individuals With Intellectual Disabilities“. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities* 38 (3): e70069. <https://doi.org/10.1111/jar.70069>.
- Parmenter, Trevor R. 2011. „What Is Intellectual Disability? How Is It Assessed and Classified?“ *International Journal of Disability, Development and Education* 58 (3): 303- 319. <https://doi.org/10.1080/1034912X.2011.598675>.
- Sango, Precious ja Rachel Forrester-Jones. 2022. „Spirituality and the Quality of Life of Individuals with Intellectual Disability“. *Journal of Long-Term Care*: 193- 204. <https://doi.org/10.31389/jltc.139>.
- Shogren, Karrie A. ja Mark S. Rye. 2005. „Religion and Individuals with Intellectual Disabilities: An Exploratory Study of Self-Reported Perspectives“. *Journal of Religion, Disability & Health* 9 (1): 29- 53. https://doi.org/10.1300/J095v09n01_03.
- Watts, Graeme. 2011. „Intellectual Disability and Spiritual Development“. *Journal of Intellectual & Developmental Disability* 36 (4): 234- 241. <https://doi.org/10.3109/13668250.2011.617731>.
- Venkatesan, S. 2025. „Religiosity and Spirituality in People with Disabilities: A Narrative Review“. *International Journal of Indian Psychology* 13 (2): 2285- 2304. <https://doi.org/10.25215/1302.207>.
- Virtanen, Juha. 2006. „Fenomenologia laadullisen tutkimuksen lähtökohtana“. Rmt Metsämuuronen, Jari (toim), *Laadullisen tutkimuksen käsikirja*, 151- 213. Helsinki: International Methelp Ky.

Internetiallikad

- Linno, Merle. 2020. „Kodeerimine ja kategoriseerimine“. *Kvalitatiivsed uurimismeetodid sotsiaalteadustes*. <https://sisu.ut.ee/kvalitatiivne/kodeerimine-ja-kategoriseerimine>. Vaadatud 21. märtsil 2026.
- Piibel 1997. Veebiväljaanne. <https://piibel.net/>. Vaadatud 13. aprillil 2026.
- Sotsiaalministeeriumi kompetentsikeskus. s.a. „Intellektipuue“. <https://kompetentsikeskus.sm.ee/et/vordsed-voimalused/ligipaasetavus/mis-see/pohimoisted/intellektipuue>. Vaadatud 17. detsembril 2025.
- Sotsiaalministeeriumi kompetentsikeskus. s.a. „Mis on puue?“. <https://kompetentsikeskus.sm.ee/et/vordsed-voimalused/ligipaasetavus/mis-see/aluspohimotted/mis-puue>. Vaadatud 17. detsembril 2025.

Sõnaveeb. s.a. Kristluse sõnastik, märksõna „imago Dei“.
<https://sonaveeb.ee/search/unif/dlall/usu/imago%20Dei/1/est>. Vaadatud 6. detsembril 2025.

Vaimupuudega Inimeste Tugiliit. s.a. „Mis on vaimupuue?“ *Vaimukad*.
<https://vaimukad.ee/mis-on-vaimupuue/>. Vaadatud 10. detsembril 2025.

Õigusaktid

Eesti Vabariigi põhiseadus. 1992. *Riigi Teataja*, 3. juuli 1992.
<https://www.riigiteataja.ee/akt/633949>. Vaadatud 13. aprillil 2026.

Puuetega inimeste sotsiaaltoetuste seadus. 1999. *Riigi Teataja*, 16. veebruar 1999.
<https://www.riigiteataja.ee/akt/77099>. Vaadatud 20. detsembril 2025.

Puuetega inimeste õiguste konventsioon ja fakultatiivprotokoll. 2012. *Riigi Teataja*, 4. aprill 2012. <https://www.riigiteataja.ee/akt/204042012006>. Vaadatud 13. aprillil 2026.

Võrdse kohtlemise seadus. 2008. *Riigi Teataja*, 17. märts 2026.
<https://www.riigiteataja.ee/akt/V%C3%B5rdKS>. Vaadatud 13. aprillil 2026.

Lisad

Lisa 1. Vaatlusplaan

1. Vaatluse eesmärk

Vaatluse eesmärk on mõista, kuidas intellektipuudega inimesed väljendavad ja kogevad oma jumalapilti, usulisi tundeid ja vaimseid praktikaid leerilaagri igapäevases kontekstis. Vaatlus täiendab intervjuudest saadud andmeid, võimaldades jälgida osalejate suhtlemist, käitumist ja osalemist religioossetes tegevustes.

2. Vaatluse tüüp ja kestus

Uuringus kasutatakse **osalusvaatlust**, mille käigus uurija viibib kolmepäevases leerilaagris koos osalejatega.

Kestus: kogu laagri vältel (6 päeva).

Osalemise tase: uurija osaleb laagri tegevustes, kuid ei sekku nende kulgu ega mõjuta osalejate käitumist.

3. Vaatluse läbiviimine ja eetika

Osalejatele selgitatakse lihtsas ja arusaadavas keeles, et tegemist on teadusuuringuga, kus uurija jälgib laagritegevusi, kuid ei hinda ega kontrolli kedagi. Neile räägitakse uuringu eesmärgist ja sisust, anonüümsuse ja andmete kaitse tagamisest.

4. Vaatluse fookus

Märkmete tegemisel keskendutakse järgmistele teemadele:

- 1) osalejate käitumine ja suhtlus religioossetes tegevustes (palvused, laulmine, arutelud);
- 2) emotsioonid ja kehakeel usulistes olukordades;
- 3) suhtlemine teiste osalejate ja juhendajatega;
- 4) jumalakujutuse ja spirituaalsuse väljendused sõnas, tegevuses või sümbolis.

5. Andmete kogumine ja säilitamine

Vaatluse ajal tehakse märkmeid märkmikku. Märkmed ei sisalda nimesid ega muid isikut tuvastada võimaldavaid detaile. Märkmed hoitakse peale ümberkirjutamist Tartu Ülikooli serveris ja kustutatakse pärast uurimistöö valmimist.

6. Andmete analüüs

Vaatlusandmeid analüüsitakse kvalitatiivse temaatilise sisuanalüüsi meetodil. Kasutatakse avatud kodeerimist, et leida korduvaid teemasid ja mustreid osalejate jumalapildi ja usukogemuste kirjeldustes.

Lisa 2. Intervjueerimisplaan

1. Intervjuu eesmärk

Intervjuu eesmärk on mõista, milline on intellektipuudega inimeste jumalapilt, kuidas nad tajuvad ja kogevad Jumalat ning kuidas leerilaagris osalemine mõjutab nende usulisi arusaamu, identiteeditunnet ja heaolutunnet.

2. Intervjuu vorm ja kestus

Tüüp: poolstruktureeritud intervjuu

Kestus: 30–45 minutit (vajadusel lühem või jagatud kaheks osaks sõltuvalt osaleja tähelepanust ja väsimusest)

Toimumiskoht: leerilaagri territooriumil, rahulikus ja privaatses ruumis (nt puhkenurk), kus osaleja tunneb end turvaliselt.

Salvestamine: diktofoniga, osaleja eelneval suulisel nõusolekul.

Võimalikud abivahendid vajadusel: lihtsad pildid (n. sümbolid Jumalast, kirikust, palvest), joonistuspaber ja pliiatsid, et aidata osalejal väljendada oma mõtteid visuaalselt.

3. Intervjuu ülesehitus

Intervjuu koosneb kolmest osast:

1. **Sissejuhatus ja usaldusliku õhkkonna loomine**
2. **Põhiosa (sisuküsimused)**
3. **Kokkuvõte ja lõpetamine**

4. Osaleja teavitamine enne intervjuud

Enne intervjuu algust teavitatakse osalejat lihtsas ja arusaadavas keeles järgmistes punktides:

- 1) Uuringu eesmärk (miks vestlus toimub ja mida uuritakse);
- 2) Uuringu sisu ja teemad (et osaleja teaks, millest juttu tuleb);
- 3) Et osalemine on täiesti vabatahtlik ja osaleja võib igal hetkel keelduda vastamast või vestluse katkestada;
- 4) Et tema vastuseid kasutatakse ainult teadustööks ja neid ei seostata nime või isikuga;
- 5) Et andmeid hoitakse turvaliselt ja anonüümselt;
- 6) Et ta võib hiljem oma nõusoleku tagasi võtta ilma tagajärgedeta;
- 7) Et tema osalemine ei mõjuta mingil viisil tema suhet koguduse, laagri ega uurijatega.

5. Intervjueerimiskava

I. Sissejuhatavad küsimused (soojendavad ja usaldust loovad)

Eesmärk on panna osaleja end mugavalt tundma ja häälestada ta teema peale.

- 1) Kuidas sul laagris on läinud?
- 2) Mis sulle siin kõige rohkem meeldib?
- 3) Kuidas sa tunned end, kui oled kirikus või palvetad?
- 4) Kas sa oled varem kirikus käinud? Kuidas sulle seal meeldib?

II. Sisuküsimused (jumalapildi ja spirituaalsete kogemuste uurimine)

Põhilisele uurimisküsimusele keskenduvad küsimused.

1. Jumalapildi mõistmine

- 1) Milline on Jumal sinu arvates?
- 2) Kui sa mõtled Jumalale, mis sulle pähe tuleb?
- 3) Kas sa oskad kirjeldada, mida Jumal teeb või kuidas Ta sind aitab?
- 4) Kui Jumal oleks inimene, milline Ta oleks? (nt hea, sõbralik, range, rõõmus jne)
- 5) Mis näitab, et Jumal on olemas?

2. Suhe Jumalaga

- 1) Kuidas sa Jumalaga räägid?
- 2) Kas sa palvetad? Millal ja kuidas?
- 3) Kas sa tunned, et Jumal sind kuuleb?
- 4) Millistel elu hetkedel oled tundnud, et Jumal on sinuga?

3. Usulised ja vaimsed praktikad

- 1) Mis sulle kõige rohkem meeldib kirikus või laagris teha (nt laulmine, palvetamine, koosolekud)?
- 2) Miks see sulle meeldib?
- 3) Millest on usu juures raske aru saada?

4. Leerilaagri mõju ja identiteet

- 1) Mis sa oled laagris Jumala kohta uut õppinud?
- 2) Kas sa tunned, et oled leerilaagris muutunud? Mida see on muutnud?
- 3) Kuidas laagris olemine paneb sind ennast tundma (nt rõõmus, rahulik, tähtis, osa grupist)?
- 4) Kas sul on siin sõpru, kellega sa räägid usust või Jumalast?

III. Lõpüküsimused (reflekteerivad ja turvaliselt lõpetavad)

- 1) Kas on midagi, mida sa tahaksid Jumala või laagri kohta veel öelda?
- 2) Kas sa tahad midagi küsida minult?

4. Intervjuu kohandamine ja ligipääsetavus

- 1) Küsimusi kohandatakse ja muudetakse osaleja kõne- ja suhtlemisvõimele vastavalt.
- 2) Kasutatakse lihtsat, selget ja lühikest keelt.
- 3) Vajadusel kasutatakse toetavaid küsimusi („Kas sa mõtled, et...?“ „Kas see on nagu...?“).
- 4) Võib kasutada visuaalseid abivahendeid (pildid, sümbolid, joonistused).
- 5) Kui osaleja ei soovi vastata mõnele küsimusele, liigutakse edasi järgmise teema juurde.

5. Intervjuude järeltegevused

- 1) Intervjuud transkribeeritakse võimalikult kiiresti peale läbiviimist.
- 2) Osalejate nimed asendatakse koodiga, eemaldatakse kõik nimed ja muud viited, mis võiksid osalejat tuvastada.
- 3) Intervjuude analüüs toimub kvalitatiivse temaatilise sisuanalüüsi ja avatud kodeerimise meetodil.

RÄÄGIME JUMALAST



TERE



MINA OLEN MERJE



OLEME LEERILAAGRIS



VAATAN JA KUULAN



RÄÄGIN SINUGA



LAAGRIST



KIRIKUST



JUMALAST



SALVESTAN SINU JUTU



SINU JUTT ON KAITSTUD



RÄÄKIMINE ON VABATAHTLIK



SAAD LOOBUDA 3 PÄEVA JOOKSUL

Kui sa tahad midagi küsida, küsi Merjelt 😊

☎ 5695 6769 ✉ merje.metsalu@ut.ee

Lisa 4. Infolhe seletused

👋 Tere!

Minu nimi on Merje. Õpin Tartu Ülikoolis ja teen uurimistööd, et paremini mõista, kuidas inimesed mõtlevad Jumalast.

🗨️ Miks ma seda uurin?

Ma tahan teada saada, kuidas inimesed nagu sina räägivad Jumalast ja milline on Jumal sinu jaoks. Selle infoga saab edaspidi veel paremaid leerilaagreid korraldada.

👥 Mida me teeme?

Olen sinuga leerilaagris kõik päevad.

Ma vaatlen kuulan, kuidas sa osaled laagritegevustes.

Ma räägin sinuga umbes pool tundi. Sa saad vastata lihtsatele küsimustele, näiteks: Milline on Jumal? Kuidas sa Temaga räägid? Mis sulle kirikus ja laagris meeldib?

📞 Ma salvestan meie jutu.

Selleks kasutan ma diktofoni, et saaksin pärast õigesti kuulata ja kirja panna, mida sa ütlesid. Hiljem kustutan salvestuse ära.

🔒 Kuidas su andmeid hoitakse?

Ma ei kirjuta sinu nime kuhugi. Sa saad ühe koodi (näiteks A).

Keegi peale minu ja juhendaja ei saa teada, kes sa olid. Kõik, mida räägid, jääb ainult uurimistöö jaoks.

💬 Vabatahtlik osalemine.

Sa võid ise otsustada, kas tahad osaleda. Kui sa ei soovi enam edasi rääkida, võid igal ajal öelda „Ma ei taha rohkem rääkida” ja me lõpetame. Kolme päeva jooksul peale laagrit võid öelda kui sa siiski ei soovi, et sinu vastuseid kasutan.

💡 Kui sa tahad midagi küsida, saad minuga rääkida kohe või pärast laagrit.

The God Image of People with Intellectual Disabilities in the Context of a Confirmation Camp

Summary

This master's thesis explores the God image of people with intellectual disabilities from their own perspective. The research problem arises from the fact that the subjective religious experiences, relationship with God and God image of people with intellectual disabilities have received little attention, especially in the Estonian context. The aim of the thesis is to understand how adults with intellectual disabilities describe God, their relationship with God and the meanings they give to religious practices and experiences.

The thesis is guided by four research questions: how do people with intellectual disabilities understand God and God's existence; how do they describe their relationship with God and what practices do they use in relating to God; how does participation in religious activities influence their God image and well-being; and which religious themes are difficult for them to understand. No hypothesis was formulated, as the study is qualitative and exploratory.

The research was conducted as a qualitative study with a phenomenological orientation. The empirical material consists of seven interviews with adults with intellectual disabilities who participated in a confirmation camp, and participant observation carried out during the camp. The data were analysed according to the principles of qualitative content analysis.

The thesis consists of three main chapters. The first chapter presents the research background, earlier studies and theoretical framework, including intellectual disability, human dignity, religious freedom, God image and *imago Dei*. The second chapter explains the methodology, data collection, analysis and ethical principles. The third chapter presents the results and conclusions.

The results show that the participants' God image is personal, experiential and relational. God was understood as close, caring, protective, morally guiding and practically helpful and his existence was understood through nature, heaven and earth, religious holidays, and everyday presence. Their relationship with God was expressed through prayer, talking to God, church, the cross, the Bible, candles, singing and other symbolic or embodied practices. Participation in the confirmation camp supported religious learning, emotional well-being, communication, self-confidence and a sense of belonging. Death, grief, heaven and deceased loved ones emerged as important but difficult themes.

The thesis concludes that the God image of people with intellectual disabilities should not be evaluated only through abstract thinking or verbal expression, but also through emotions, relationships, symbols, practices and everyday experiences.

Annotatsioon

Magistritöö teemaks on intellektipuudega täiskasvanute jumalapilt. Töös on kasutatud kvalitatiivset fenomenoloogilist uurimismeetodit, andmed on kogutud osalusvaatluse ja poolstruktureeritud intervjuude abil, analüüs on läbi viidud kvalitatiivse sisuanalüüsi põhimõttel. Töö tulemused näitavad, et intellektipuudega täiskasvanute jumalapilt väljendub Jumala kuju, omaduste ja olemasolu mõtestamises, Jumala tajumises moraalse suunaja, aitaja ja kaitsjana, Jumalaga suhtlemises palve ja usuliste praktikate kaudu, õppimises ja sotsiaalses suhtlemises ning surma ja leina tähenduses. Nende põhjal saab järeldada, et intellektipuudega inimeste jumalapilt on sisukas ja teoloogiliselt tõsiseltvõetav. Töö tulemused saavad olla abiks intellektipuudega inimeste religioonalases õpetustöös ja nende koguduslikku ellu kaasamisel.

Märksõnad: intellektipuue, jumalapilt, *imago Dei*, suhe Jumalaga, usulised praktikad, emotsionaalne heaolu, lein

Lihtlitsents töö avaldamiseks

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Merje Metsalu ,
(*autori nimi*)

annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose

„Intellektipuudega inimeste jumalapilt leerilaagri kontekstis“ ,
(*lõputöö pealkiri*)

mille juhendaja(d) on Kaido Soom (dr. theol.) ,
(*juhendaja nimi*)

reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada Tartu Ülikooli digitaalarhiivi kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni;

annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 4.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni;

olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile;

kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Merje Metsalu

04.05.2026